

**Proslava Vaskrsa
Crnogorski dom u Zagrebu**

Vaskrs - Uskrs u Rijeci

Ministar dijaspore posjetio Crnogorski dom u Zagrebu

ŠTO JE ŠTO

ZAGREB

Proslava Vaskrsa u Crnogorskom domu u Zagrebu 4

Izložba Željka Brguljana "Odjeci bokeljskih tišina" 7

"U posjeti Crnogorcima i Crnogorkama u Zagrebu" na RTCG 10

Autorsko veče sa Radojicom Grbom 12

U Zagrebu predstavljena nova knjiga Dragana Radulovića 14

"Urbane priče" Aldemara Ibrahimovića i Sejle Kerović u Zagrebu 16

Izložba slika Donata Orlića u Crnogorskom domu 18

Ministar dijaspore posjetio Crnogorski dom u Zagrebu 20

Savjet povećao sredstva za manjine za 2025. godinu 23

Delegacija Državnog arhiva Crne Gore posjetila Crnogorski dom 24

PULA

Poznati pulski tatoo majstor predstavio pisanice u obliku knjige 26

UMAG

Martovski poklon ženama Društva "Bujština" Umag 28

RIJEKA

Osmi mart u Crnogorskom domu u Rijeci 31

Izložba fotografija "Lica i naličja" 32

Vaskrs - Uskrs u Rijeci 33

SPLIT

Zajednica Crnogoraca Split proslavila 24. rođendan 34

"Žensko pero piše srećem" u Splitu 35

Dokumentarac o unuci Jelene Savojske oduševio Split 38

KULTURA I UMJETNOST

Izložba Dimitrija Popovića u Gavelli 40

PRILOG

Sjećanje na Veljka Bulajića 42

Viteštvom duha protiv ništavila "tranzicionog Diznilenda" 44

CRNOGORSKA TRPEZA

Ukusi Crne Gore 50

Izdavači: NACIONALNA ZAJEDNICA CRNOGORACA HRVATSKE I VIJEĆE CRNOGORSKE NACIONALNE MANJINE GRADA ZAGREBA, Zagreb, Trnjanska cesta 35, Tel: 01/6314 264, E-mail: vijece.crnogoraca.zagreb@gmail.com, drustvo.montenegro@gmail.com, Internet adresa: www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr

Za izdavače: Petar Popović i Bojan Radulović * Glavna i odgovorna urednica: Maša Savićević * Redakcija: Bojan Radulović, Ružica Mitrović Maurović, Milica Radojičić Mikulić, Želimir Novaković, Radoslav Putnik, Nikola Škoko * Grafička priprema i tisak: Skaner studio doo * Rukopisi se ne vraćaju * Naklada /Tiraža 1000 * Glasilo se financira iz Državnog proračuna RH (putem Savjeta za nacionalne manjine) i putem Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba (iz proračuna Grada Zagreba). Pozivamo Crnogorke, Crnogorce i sve prijatelje da svojim sugestijama, prijedlozima i priložima pomognu redakciji "Glasnika" na poboljšanju i daljem izlaženju lista. Tekstovi nisu lektorisani te se izvinjavamo autorima i čitaocima.

Zbog kupovine poštanskih usluga prema inozemstvu morali smo smanjiti broj inozemnih pošiljaka. Crnogorski glasnik možete čitati/preuzeti u digitalnom obliku na našoj web stranici www.vijece-crnogoraca-zagreb.hr/glasnik/.

PROSLAVA VASKRSA U CRNOGORSKOM DOMU U ZAGREBU

Tekst: Bojan Radulović; Fotografije: Bojan Radulović, članovi Društva Montenegro

Povodom Uskrsa / Vaskrsa u organizaciji Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" - Zagreb i Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, u Crnogorskom domu je 24. travnja održano tradicionalno slavlje. Susret su svojim prisustvom uveličale gospođa Jelena Ražnatović, privremena otpravnica poslova Veleposlanstva Crne Gore u Republici Hrvatskoj, i gospođa Andela Darmanović, II. sekretarka Veleposlanstva.

Bojan Radulović, predsjednik Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, prigodnim je govorom pozdravio drage gošće iz Veleposlanstva, članove Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" – Zagreb, vijećnike iz Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, sve prijatelje

Crne Gore te ostale nazočne koji su u dobroj volji učestvovali na susretu. Nazočnima je prenio i čestitku predsjednika Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" – Zagreb Alije Šukurice, koji je bio na putu u Crnoj Gori gdje se sastao sa predsjednikom opštine Gusinje gospodinom Sanelom Balićem, povodom dogovora oko nastupa Pjevačkog zbora "Montenegro" Zagreb na manifestaciji "Gusinjsko ljeto 2025."

Dobro večer i dobro došli u Crnogorski dom u kojemu, prema već godinama otprije ustaljenoj tradiciji, Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" – Zagreb i Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba u ovo vrijeme organiziraju susret i druženje u povodu Uskrsa odnosno Vaskrsa koji je najveća kršćanska svetkovina, državni praznik i neradni dan u brojnim kršćanskim zemljama, pa tako

i u Republici Hrvatskoj. Među nama danas ima bitnih i zaslužnih pojedinaca stoga dozvolite da pozdravim Milanku Bulatović koja je godinama organizirala ovo okupljanje dok je vodila Društvo "Montenegro" – Zagreb, te Danila Ivezića koji je u svojstvu predsjednika Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske i tajnika Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba sudjelovao kako u ovom, tako i u brojnim drugim manifestacijama i programima koje crnogorska zajednica u Zagrebu već 35 godina osmišljava i uspješno provodi. Sa nama su večeras i dragi prijatelji iz Veleposlanstva Crne Gore u RH, privremena otpravnica poslova gospođa Ražnatović i II. sekretarka ambasade gospođa Darmanović. Hvala vam što ste došli. Također, hvala svim našim članovima, Crnogorkama i Crnogorcima, prijateljima Crne Gore i svim ljudima dobre volje koji su večeras došli uveličati ovo druženje. Ovim povodom nekoliko pjesama će nam otpjevati Mješoviti pjevački zbor "Montenegro" Zagreb, uz glazbenu pratnju na harmonici, kahonu i gitari nakon čega slijedi okrjepa u vidu trpeze koja je rezultat velikog truda članica i članova Društva i Vijeća. Želim vam svima sretan Vaskrs, dobro zdravlje, te da ostanemo ustrajni u nadi da će nam biti bolje u našoj Crnoj Gori i u Hrvatskoj. "HRI-

STOS VASKRSE"! – rekao je na druženju Radulović te se posebno osvrnuo na izuzetno drag i svečan vaskršnji poklon koji je zajednica u Zagrebu dobila od Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore grada Pula-Pola. Riječ je o uskršnjem jajetu velikih dimenzija, koje je ispred pulskih Crnogoraca dao izraditi Danilo Vujisić. Po jedno takvo jaje poslano je svim članicama NZCH (Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske) čime je pulsko crnogorsko udruženje ove godine na najljepši način razveselilo sve bratske udruge iz saveza NZCH. Bojan Radulović smjestio ga je u centar stolova na kojima su članice Društva i Vijeća ranije posložile hranu, pića i uskršnje ukrase, kako bi sa takvom centralnom pozicijom dominirao prostorom. Nakon javne zahvale Puljanima na poklonu, Radulović je jaje otvorio te svima pokazao skriveno iznenađenje – na lijevoj unutarnjoj stranici nalazi se portret Svetog Petra Cetinjskog, a na desnoj posveta:

Braćo i sestre Crnogorci, neka vam blagdan Hristova vaskrsnuća donese ljubav, mir, sreću, zdravlje, dobrotu i prije svega nadu u bolje sutra. Žele vam Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Pule i zajednica Crnogoraca Pule.

A kada se okrene desna stranica, na sljedećoj se nalazi otisnuta poslanica Svetog Petra Cetinjskog upućena Crnogorcima, koja glasi:

Crnogorci! O Crnogorci!

Tako vi svega što vi je najmilije

Tako vi ovoga i onoga svijeta

Tako vi duše i obraza

Tako vi jučerašnjice i sutranjice

Tako vi dana današnjega

Tako vi vaše dece

Tako vi neba i mora na ninim rukama

Tako vi dana na ninome licu

Tako vi sunca u ninome glasu

Ne budite tuđa metla i lopata

Ne ližite tuđe šake

Ne obijajte tuđe pragove

Ne dajte se varati

Ne dajte se kupovati

Ne budite tuđa sreća

Vrćite se sebi i svome

Tako vi ljeba i vode

Tako se lako s dušom rastajali

Tako vi zemlje u koje ćete

Ne režite jedan na drugoga

Ne pijte krv jedan drugome

Ne radite za svoju pogibiju

E vi sve ponesoš

E vi mozak popiše

**E vi strv poginu
E ve iskopaše iz amina
Da vi nema ni imena ni pomena
Pod svoje nebo**

Na okup oko svoga sunca

Crnogorci! O Crnogorci!

Nakon Radulovićevog govora Pjevački zbor "Montenegro" Zagreb otpjevao je crnogorske pjesne "Prođoh kroz goru", "Primorkinja konja jaše" i "Pomračina, cijelo selo spava", uz glazbenu pratnju na harmonici i gitari. Potom je uslijedila okrjepa u vidu trpeze koja je rezultat velikog truda članova Društva i Vijeća, u prvome redu Viktorije Božičević i Jadranke Šincek. Za pojedini je bilo i slanog i slatkog, a za popiti crnogorskog vina, rakije i piva, jednom riječju za svačije nepce i dušu. Predsjednik Vijeća Radulović zahvalio se na činjenici da su i ove godine po dobrom starom običaju svi ispoštovali nepisani običaj da se u Crnogorski dom dolazi punih ruku, prema krilatici "U DOM SE DONOSI A NE IZNOSI".

Kao i prošle godine, i ovo vaskršnje druženje snimili su novinari s OTV-a ponovno se uvjerivši koliko je lijepa tradicija koju Društvo i Vijeće iz godine u godinu organiziraju za svoje članove. Neprimjetno iz pozadine, snimili su nastup zбора, razgovore članova zagrebačke crnogorske zajednice koji se nisu dugo vidjeli, čestitanje uz tradicionalni pozdrav "Hristos vaskrse", prigodnu hranu i piće te pozdravni govor predsjednika Vijeća.

IZLOŽBA ŽELJKA BRGULJANA: ODJECI BOKELJSKIH TIŠINA

Tekst i fotografije: Bojan Radulović

Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" – Zagreb je 14.3.2025. u zagrebačkoj galeriji Kristofor Stanković (u Staroj gradskoj vijećnici, Ćirilometodska ulici na Gornjem gradu) svečano otvorilo izložbu Željka Brguljana pod nazivom "Odjeci bokeljskih tišina". Na otvorenju su o izloženim radovima i općenito o značaju Boke i Brguljanovoj posvećenosti rodnoj grudi govorili: Zoran Janković (privremeni otpravnik poslova Crne Gore u RH), Alija Šukurica (predsjednik Društva "Montenegro"), kustosica izložbe Iva Körbler te autor Željko Brguljan.

Predsjednik Šukurica pozdravio je sve nazočne, posebice goste i uzvanike, te kustosicu i autora Željka Brguljana. Nakon njega kustosica izložbe Iva Körbler predstavila je stvaralaštvo Željka Brguljana, autentičnost njegovog izričaja, te je istaknula da se Brguljan svojim

radovima utkao u jednu jedinstvenu nišu umjetnosti koja kao da je čekala da je baš on - na samo njemu svojstven način - osmisli i prikaže svijetu. Jedinstvenost njegova položaja u svijetu umjetnosti izvire iz činjenice da tehniku kolaža ne koristi samo za spajanje i kombinacije s papirom, već je rabi za pametnu, metafizičku igru simbolima i značenjskim sustavima. U Brguljanovu radu to su ponajprije dva: s jedne strane, zavičajni pejzaž Boke kotorske; i s druge likovi s remek-djela europskog slikarstva, ponajprije sa slika sjevernjačkih, talijanskih i španjolskih majstora renesanse i baroka, ali i s nekih djela francuskih velikana moderne epohe.

Već više desetljeća osjećamo i prepoznajemo kako živimo u svijetu recikliranih i potrošenih vrijednosti svih kategorija, od moralnih, preko filozofskih do estetskih, gdje nam je ostavljeno vrlo malo mogućeg (metafizičkog) prostora za iskazivanje vlastitog svjetonazora i identiteta. Sve je zamijenjeno i preokrenuto,

i taj inverzni princip dosljedno se nastavlja i na neka ezoterijska učenja o inverziji ili persiflaži svih principa, što je bilo predviđeno u 20. i za 21. stoljeće. U takvom svijetu poljuljanih vrijednosti, umjetnost se pokušavala repositionirati kroz postmoderne, vraćajući se modernističkim sredstvima autoironije, citatnosti, groteske i sarkazma. No, ti postupci su u umjetnosti mnogo stariji, i možemo ih trasirati preko manirizma i umjetnosti Srednjega vijeka do helenizma i antike. U svim je tim periodima umjetnicima i filozofima bilo jasno kako je bunar inspiracije popunjen i kako se moraju nužno raditi odmaci od klasičnih kanona. Željko Brguljan u tom novovjekovnom, recentnom kontekstu, inspiraciju crpi primarno u prirodi svojeg zavičaja – što nas ponovno podsjeća na mnoge druge umjetnike koji su u prijelomnim razdobljima geopolitičkih nemira u Europi bježali u tiha utočišta Prirode – nostalgично se reflektirajući na vlastite korijene koji su nam dali mnoge značajne umjetnike, moreplovce i znanstvenike, rekla je Körbler.

Spajajući naizgled nespojivo, Brguljan inicira stvaranje novih značenjskih konstelacija, u kojima se sudara zavičaj i svijet, lokalno i univerzalno, ovozemaljsko i sakralno, živo i neživo; rezultat tog procesa eksplozivne su, potresne i začudne slike. Iva Körbler je podsjetila da takav pristup baštini tradiciju nadrealizma, ali i da se

pravovremeno uklapa i u estetiku postmoderne epohe, kojoj Željko Brguljan generacijski pripada, te naglasila:

Pitomo okruženje obiteljskog Prčnja, rodnog Kotora i Boke Kotorske, za Brguljana postaju mitski prostor u koji upisuje pomoću tehnike kolažiranja vlastite reference na djela iz europske povijesti umjetnosti, odnosno, slikarstva. Taj specifičan postupak, koji nadilazi jednostavnu citatnost i kolažiranje, metaforički natkriljuje i nadilazi stoljeća, ukazujući nam kako je veliko pitanje u kojoj se mjeri ljudi i priroda kroz stoljeća mijenjaju. Promatrajući umjetnikove foto-kolaže osjećamo kako se u njima zaista spajaju vjekovi, ali i kako je potencijalno moguća teza da istovremeno živimo u nekoliko paralelnih dimenzija. S druge strane, upravo nam umjetnička produkcija ukazuje na to kako pripadamo istom kulturološkom prostoru, unutar kršćanske ikonografske tradicije, i kako se ta činjenica nije mijenjala stoljećima. Osamljeničku poziciju, koja je preduvjet za istančano umjetničko stvaranje, Željko Brguljan jasno iskazuje u naslovima djela. Tišina ovdje poprima metaforičko i simboličko značenje na više razina, od pomalo prijeteće tišine u prirodi, do tišine u kojoj postajemo jedno sa Stvoriteljem. Iznimno pažljiva upotreba Zlatnog reza u kolažima prizorima dodaje dodatnu dimenziju ravnoteže i harmonije. Ta istovremeno sjetna, kontemplativna i nostalgичna komponenta radova autentična je Brguljanova kvaliteta koja nadvisuje onu temeljnu kategoriju sveobuhvatne umjetničke edukacije, zahvaljujući kojoj umjetnik može stvarati ovako kompleksne kompozicije. Bit će nam bliža ideja o tzv. izgubljenom zavičaju, o vrlo aktualnom referiranju na izglednu mogućnost da se u skoroj budućnosti radi turističke preizgrađenosti unište ljepote bokeljskog kraja, i da svi sveci, Krist, plemići, ratnici i dame sa starih slika plaču nad tom izgubljenom ljepotom zajedno s nama. Nije, dakle, Željko Brguljan u potpunosti disociran od ove materijalne dimenzije stvarnosti, niti "bježi u oblake": on u svojim kolažima radi simbolički puni krug, gdje se u procesu naše percepcije prolaze svi stupnjevi; od nostalgije, tuge, mirenja sa stvarnošću, bijegom od nje u prirodu i umjetnost, do kritičkog pokušaja ukazivanja na mogućnost devastacije i nepovratnog gubitka takve prirodne ljepote njegovog zavičaja.

Nakon kustosice Željko Brguljan je pozdravio sve koji su došli na te se zahvalio gospođi Körbler na ... izvrsnom i zanimljivom osvrtu o mom likovnom radu, kojim me vrlo počastila. Posebno sam počašćen i zahvalan Društvu Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" iz Zagreba, gospođi Aliji Šukurici i

Bojanu Raduloviću, koji su inicirali i organizirali ovu izložbu, potvrdivši i ovim činom da moj skromni rad, kako likovni tako i istraživačko-publicistički kojim čuvamo bogatu baštinu Boke Kotorske, pripada i hrvatskoj i crnogorskoj kulturi.

Autor je ponovno naglasio da gotovo sva njegova inspiracija izvire iz Boke kotorske, koja je njegov rodni kraj te dodao: *U tom tajanstvenom, a veličanstvenom fjordu južnog Jadrana upijao sam tijekom djetinjstva ne samo neopisivu ljepotu Zaliva, nego i stoljećima taložen duh, duh koji cijelog života pokušavam prenijeti i slikama i riječima... Dani djetinjstva, osobito pustih jeseni i zima u ovom bezvremenom zaljevu neopisivi su duhovni dar. Ističem bezvremenom, jer smo se mi, mala starosjedilačka zajednica, na obalama Boke, u susretu pitomog zaljevskog mora i gordih kamenih vrleti, osjećali kao pripadnici prostora iza granice Svijeta i sudionici vremena koje kao da je stalo. Jutarnju je tišinu, katkada ugodnu, a katkada do boli podnošljivu, prekidao samo zvon zvona s obližnjih kampanela dajući ostajućima znak života, a odlazećima posljednji pozdrav... Boka bi živnula s proljeća, a zahuktala se ljeti, pa usnula s prvim*

jesenskim kišama... Mnogi doživljaji i osjećaji iz tih već davnih dana postupno se gube u magli prošlosti i na kraju sve što ostaje to je veličanstveni pogled na more okovano stijenama i osjećaj bezvremene tišine. I ova je izložba dio je odraza tajanstvenih bokeljskih tišina. Jako me veseli činjenica da je ona povod susreta zagrebačkih Crnogoraca i bokeljskih Hrvata. Zahvaljujem svima vama koji ste iskazali interes i izdvojili vrijeme, posebno svojim učenicima, i želim vam ugodno druženje i razgledavanje izložbe koja će, nadam se, nekima probuditi sjećanja na božanstveni zaljev, a druge potaknuti da ga tek upoznaju.

Zoranu Jankoviću, privremenom otpravniku poslova Crne Gore u RH, pripala je čast da službeno otvori izložbu. U svom emotivnom govoru naglasio je da sa Željkom Brguljanom dijeli zavičaj jer je i on također rođen u Boki. Istaknuo je da je za svojeg razmjerno kratkotrajnog boravka u Republici Hrvatskoj ostao ugodno iznenađen intenzitetom i kvalitetom kulturne razmjene između dviju država i dvaju naroda te naglasio važnost kulture i umjetnosti u njihovu povezivanju. Pohvalio je program i djelovanje crnogorskih manjinskih udruga u Republici Hrvatskoj.

"U POSJETI CRNOGORCIMA I CRNOGORKAMA U ZAGREBU" NA RTCG

Tekst: Bojan Radulović; Fotografije: SAT RTCG

U subotu 15.3.2025. na satelitskoj televiziji Crne Gore u Jutarnjem programu (i u Vijestima Blic biznis) emitovala se emisija "U posjeti Crnogorcima i Crnogorkama u Zagrebu", koju je nekoliko dana ranije tročlana TV ekipa RTCG snimila u prostorijama Crnogorskog doma u Zagrebu, sjedištu Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske, Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba i Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro"- Zagreb.

Ova novinarska ekipa uvijek se silno trudi snimiti što više materijala vezanih za iseljništvo Crne Gore, i stoga je sa zadovoljstvom posjetila Zagreb i intervjuirala brojne pripadnike crnogorske nacionalne manjine, koji su se za tu prigodu odazvali njihovu pozivu i došli u Crnogorski dom da pred kamerama porazgovaraju sa sunarodnjacima iz domovine. TV ekipa je iz Crne Gore u Zagreb doputovala u klasičnom sastavu

novinar-snimatelj-vozač: dugogodišnja televizijska novinarka Marina Vuković, kameraman Ranko Razić i njihov vozač gospodin Igor Maraš.

Prije dolaska u Zagreb zamolili su da ih u Crnogorskom domu dočekaju zanimljivi sugovornici pa je Alija Šukurica, predsjednik Društva Crnogoraca i prijatelj Crne Gore "Montenegro"- Zagreb, pozvao sadašnje i umirovljene voditelje crnogorskih udruga i Vijeća, te istaknute članove i vijećnike koji svojim književnim, znanstvenim ili glazbenim radom prednjače kao prva linija na polju dostignuća crnogorskog manjinskog korpusa u Hrvatskoj. Za emisiju su govorili Alija Šukurica, Milanka Bulatović, Danilo Ivezić, Dušan Mišković, Milanka i Danilo Bunčić, Sava Bogdanović, a za kraj su čak zasvirali i zapjevali Jadranka Šincek i Bojan Radulović.

Članovi Društva su u dvorani Crnogorskog doma snimatelju ponosno na uvid posložili bogat izdavački opus Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske, koja

zajedno sa Vijećem crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba godišnje tiska i do pet knjiga, što crnogorskih što hrvatskih autora, što je – s obzirom na malobrojnost crnogorske manjine u Hrvatskoj – pokazatelj njihove iznimno velike radišnosti i aktivnosti. RTCG su se zanimali za brojnost članstva Društva te kakvim se projektima u kulturi oni bave. Iznenadili su se da u Društvu postoji crnogorski pjevački zbor koji u Hrvatskoj, i šire, već četvrt stoljeća izvodi crnogorske pjesme. Dotakli su se i pitanja smanjivanja broja Crnogoraca u Hrvatskoj, kao rezultat asimilacije koja neumitno pogađa sve nacionalne manjine u RH.

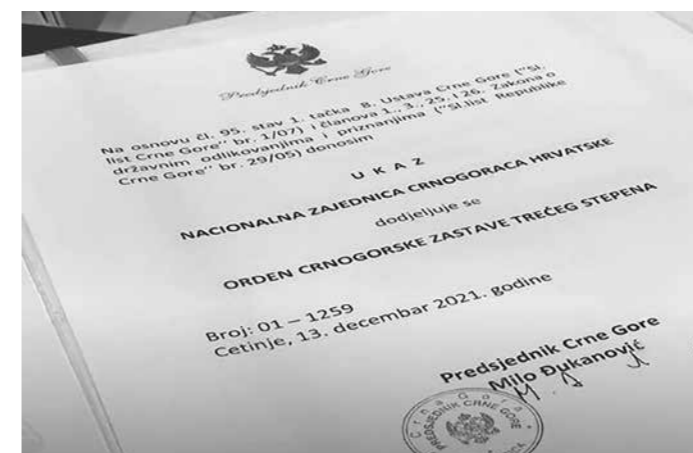
Članovi Društva su istaknuli da na žalost već punih 35 godina izostaje jača podrška iz Crne Gore, te da su crnogorskoj nacionalnoj manjini u RH finansijski i logistički gledano zapravo od veće pomoći Grad Zagreb i Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske, a najviše čudi što se nakon 2006. godine, nakon referenduma za nezavisnu Crnu Goru i konačnog ostvarenja tog cilja, institucije Crne Gore nisu više povezale sa Crnogorcima koji žive u Hrvatskoj, jer crnogorska manjina upravo Hrvatsku smatra mostom preko kojega će Crna Gora, zemlja slična Hrvatskoj i po kulturi i praktički istom jeziku (i takođe i sa hrvatskom nacionalnom manjinom u Crnoj Gori), dospjeti u euroatlantske integracije na zapadu i zaštititi se od autokratskih posezanja bližih i

daljih susjeda sa istoka.

Za kraj, članovi Društva nisu propustili ni ovu prigodu da ponovno pozovu mlade da im se pridruže u radu ili pjevanju u zboru, kako bi se nastavilo kulturno djelovanje Crnogoraca u Hrvatskoj kroz manjinske programe kojih je uistinu mnogo i koji pridonose ne samo crnogorskoj manjini nego i lokalno gledano zagrebačkoj, pa i hrvatskoj kulturnoj sceni.

Prilog možete pogledati na linku: <https://www.youtube.com/watch?v=j8q6apgat5w>

AUTORSKO VEČE SA RADOJICOM GRBOM

Tekst i fotografije: Bojan Radulović; Filmski zapis: Tetra studio

Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba je 21.3.2025. u prostorima Crnogorskog doma realiziralo književno veče pod nazivom "Autorsko veče sa Radojicom Grbom". U saradnji sa prof. dr. Draškom Došljakom i magistrom sociologije Željkom Rutovićem iz Crne Gore, autor je nazočnima predstavio svoj književni opus, koji pokriva poeziju, poeziju za djecu, aforizme, epigrame i ostale literarne vrste kojima se ovaj svestrani crnogorski pisac bavi.

Publici, od uzvanika koji su nazočili ovoj poetskoj i emotivnoj večeri ističu se: Ambasador Zoran Janković i II. sekretarka Anđela Darmanović (iz Veleposlanstva Crne Gore u RH), Tanja Horvatin (izaslanica zagrebačkog gradonačelnika), Alija Šukurica (predsjednik Društva Crnogoraca i prijatelj Crne Gore "Montenegro" Zagreb), Dušan Mišković (donedavni predsjednik Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba) i Danilo Ivezić (bivši predsjednik Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske).

Nakon uvodnih pozdrava sadašnjeg predsjednika Vijeća Bojana Radulovića prvi je govorio Prof. dr. Draško Došljak, profesor na Filološkom fakultetu Univerziteta Crne Gore. Profesor Došljak piše knjige iz oblasti lingvistike i književnosti, te znanstvene radove koji su objavljeni i u crnogorskim i u inostranim znanstvenim časopisima. Piše i recenzije knjiga i predstavlja ih na predstavljajima knjiga kao što je bio ovaj skup u Crnogorskom domu.

Zatim se nazočnima obratio i magistar sociologije Željko Rutović, crnogorski kulturolog, publicist, teoretičar medijske kulture, istraživač fenomena suvremenog društva te predavač na Fakultetu za državne i evropske studije u Podgorici. Autor je znanstvenih radova i knjiga na temu filozofije medija i medijske politike, sociologije kulture i sociologije politike te koautor knjiga na temu globalizacije i slobodnog pristupa informacijama. Takođe je i recenzent i predstavljaj brojnih naučno-stručnih knjiga, te knjiga aforizama.

Nakon predsjednika Vijeća i Grbinih saradnika iz Crne Gore, nazočnima se na dolasku zahvalio i autor Radojica Grba, posebno pozdravivši pripadnike crnogorske nacionalne manjine u Zagrebu. Na stolu ispred autora i predstavljaj bilo je izloženo desetak autorovih knjiga, i iz svake od njih Grba je čitao najupečatljivije dijelove. Posebno su emotivne i dirljive bile pjesme koje je autor napisao inspirisan slikama koje su naslikala djeca sa poteškoćama u razvoju i govoru. Akademski slikari u Crnoj Gori odabrali su radove iz ustanove u kojoj su ih djeca s poteškoćama u razvoju slikala, nakon čega ih je Radojica Grba "uglazbio" svojom predivnom poezijom, maštovito dočaravajući značenje svake naslikane slike. Nakon emocija kakvu samo dječja poezija može da izmami, uslijedio je aforistički dio večeri koji nazočne do suza nasmijao. Po završetku svojeg izlaganja Grba i njegovi saradnici iz Crne Gore počašćeni su velikim pljeskom a potom su prisutnima podijeljene knjige koje je autor sa sobom donio iz Crne Gore. Još neko vrijeme mnogi su prilazili Radojici Grbi, neki da čestitaju, neki da mu se zahvale na divnom skupu, neki da se sa njime fotografiraju, a on je sa svakime našao vremena da se rukuje i izmjeni toplu riječ.

Radojica Grba je crnogorski pjesnik i aforističar koji je počeo da piše u poznijim godinama. Rođen je 1954. godine u Beljkovićima, Pljevlja, Crna Gora. Gimnaziju, prirodno-matematički smjer, završio je u Pljevljima. Diplomirao je na Mašinskom fakultetu u Kragujevcu a akademsko zvanje magistra tehničkih nauka stekao

je u Novom Sadu na Fakultetu tehničkih nauka. Radio je kao profesor i pomoćnik direktora u Srednjoj stručnoj školi u Pljevljima. Drugu polovinu radnog vijeka proveo je kao jedan od rukovodilaca u "Crnogoraputu" AD Podgorica, STRABAG. Dugogodišnji je šahovski radnik, bio je član Predsjedništva i predsjednik Šahovskog saveza Crne Gore. Objavio je više knjiga poezije za djecu i odrasle a na XXII. Festivalu crnogorskog humora, satire i karikature osvojio je prvu nagradu za najbolju knjigu aforizama. Objavio je:

Knjige poezije: San nebom šeta zvijezdu (2009.), Kovitlac (2014.), Otišli da poginu (2015.).

Mojkovačkim vitezovima nakon sto godina: Strune zavičaja (2017.), Poljubac od mjesečine, I. izdanje (2018.), Poljubac od mjesečine, II. dopunjeno izdanje (2019.), Prebiranje svijeta (2020.).

Knjige aforizama i epigrama: Šta li je iznad popadije (2021.), Bez prava žalbe (2023.).

Knjige poezije za djecu: Zvijezde u haljinicama (2023.), Igralište ljubavi (2024.).

Program je realiziran uz finansijsku pomoć Grada Zagreba.

Filmski zapis možete pogledati na YouTube kanalu: <https://www.youtube.com/watch?v=NIGXmwtim6M>

Na poveznici u nastavku možete pogledati prilog sa Z1 televizije: <https://www.youtube.com/watch?v=Pl-pA3Ueqjkw>

U ZAGREBU PREDSTAVLJENA NOVA KNJIGA DRAGANA RADULOVIĆA

Tekst i fotografije: Bojan Radulović

Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske je u Crnogorskom domu u Zagrebu u ponedjeljak 31.3.2025. predstavila Radulovićevu novu knjigu. Ispred Matice crnogorske učestvovali su generalni sekretar Ivan Ivanović te autor knjige i bivši predsjednik Matice Dragan Radulović, a ispred izdavača bivši predsjednik NZCH Danilo Ivezić i moderator večeri Dragutin Lalović. Program je predviđao i dolazak Marka Špadijera i Ivana Jovovića, ali oni su na žalost bili zdravstveno spriječeni. Na predstavljanju su nazočili ambasador gospodin Janković i gospođa sekretarka Ražnatović, iz Ambasade Crne Gore u Republici Hrvatskoj.

NZCH je ovim događajem obilježila punih dvadeset pet godina saradnje s Maticom crnogorskom i dvadeset godina saradnje sa Draganom Radulovićem kojemu je u te dvije decenije putem svoje programske izdavačke djelatnosti, i uz financijsku pomoć Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske, odstampala ukupno pet knjiga ("Vitezovi ništavila", "Aushwitz cafe", "Splav Meduze", "Propast kuće Marinkovića" i "Sidrišta"). Nakon niza neslužbenih dopisivanja i telefonskih razgovora, NZCH je prvi službeni susret sa predstavnicima Matice crnogorske ostvarila 2000. godine na Cetinju, na povijesnom II. kongresu crnogorskih iseljenika. S Radulovićem je saradnja započela 2005. godine kada je NZCH odstampala njegovu knjigu "Vitezovi ništavila ili Đavo u tranzicionom Disneylandu", toliko moćnu u svojoj poruci, i toliko naslonjenu od sve što Dragan Radulović radi u književnosti i u javnopolitičkom obraćanju, da je moderator predstavljanja knjige "Sidrišta u vremenu" profesor Dragutin Lalović dio svojeg izlaganja posvetio i toj knjizi, romanu o vitezovima ništavila, romanu o zlim genijima, romanu o paklenskoj pozadinskoj aparaturi koja je stvorila i odradila tranziciju devedesetih. Dragutin Lalović, urednik "Sidrišta" i autor pogovora iste, Dragana Radulovića naziva vitezom crnogorske ideje. Opisujući genioznost knjige "Vitezovi ništavila ili Đavo u tranzicionom Disneylandu" Lalović kaže: *Vi imate jednog fascinantnog dijagnostičara u kombinaciji književnika i filozofa. Ideje o kojima on piše filozof bi možda opisao pojmovno čišće, ali on se odlučio za briljantnu ideju da stvar opiše kao književnik, u formi romana, kroz likove, što je prosječnom čitatelju mnogo privlačnije i jasnije. "Vitezovi" su knjiga koju ne možete ispustiti iz ruku, to se čita u jednom dahu.*

To može samo književnik. Radulović ne forsira, on dopušta likovima koje prikazuje da sami govore u nekoj svojoj specifičnosti, u nekom svom individualitetu.

Lalović je o Radulovićevu radu u Matici istaknuo da je zaslužan za razvoj Matice crnogorske, pogotovo u programima "Crna Gora pred izazovima budućnosti" i "Crna Gora na evropskom putu", te objasnio: *Upravo je Dragan Radulović taj Evropljanin, taj koji ima jedan optimistično-skeptični odnos prema Evropi, upravo onakav kakav Evropi treba. Dakle, ne srljaj u Evropu nego se pitaj čime Crna Gora može doprinijeti Evropi, što je to u crnogorskoj tradiciji, u etičkim vrijednostima čojstva i junaštva što može pridonijeti boljoj Evropskoj uniji.*

Bivši predsjednik NZCH Danilo Ivezić usredotočio se na neodvojivost Dragana Radulovića, Matice crnogorske i Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske kazavši da je njihova snažna povezanost neosporna: *S Maticom crnogorskom smo prolazili zajedno kroz povijest vraćanja Crne Gore sebi i na međunarodnu pozornicu suverenih država. Od 2001. godine kada su nakon deset godina obnovljene pokidane veze na kulturnom planu, dvije države, susretom predstavnika Matice crnogorske i Matice hrvatske na razini predsjednika i tajnika, u organizaciji NZCH, preko 2002. godine kada smo na Lučindanskim susretima predstavili knjige "Vlaho Bukovac i Crna Gora" i "Diplomatska poslanstva u knjaževini i kraljevini Crnoj Gori"; zatim izložbe "80 godina 13. jula – godine ponosa i prkosa", izabranih djela Branka Banjevića "Glasovi" i "Osvrti"; i još na desetine naslova i zajedničkih programskih aktivnosti su rezultat višedecenijske suradnje NZCH i Matice crnogorske.*

Dragan Radulović bio je od 2013. do 2023. predsjednik Matice crnogorske te je često javno reagirao na način da je odmjereno, jasno i principijelno iznosio svoje osobne i stavove Matice. Kao oštar i nepotkupljiv kritičar društvenih anomalija često je ponosno istupao u ime institucije u čije poštene i ispravne ciljeve i danas duboko vjeruje. U tom kontekstu generalni sekretar Matice crnogorske Ivan Ivanović istaknuo je: *Radulović je ukazivao na opasnosti po crnogorski nacionalni i državni identitet od nesmetanog djelovanja Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori na propagiranju velikosrpskog nacionalizma, hegemonizma i ideologije Svetosavlja kao svojevrsnog etnofiletizma.*

Insistiranje Matice crnogorske i Dragana Radulovića na crnogorskom crkvenom pitanju, statusu i položaju Crnogorske pravoslavne crkve proizlazi iz razumijevanja da crnogorski nacionalni identitet nije moguće sačuvati bez jačanja ove crnogorske institucije koja je vjekovima opredjeljivala i odlučujuće oblikovala crnogorsku duhovnost i kulturnoistorijski identitet. Nakon ove Radulovićeve knjige nekima će biti jasnije zašto je izostao snažniji obračun s nasljeđem 90-tih, "kao i zbog čega civilizacijski i kulturno superiorna ideja crnogorske nezavisnosti s proevropskom orijentacijom, koja je na referendumu pobijedila retrogradnu i hegemonističku srpsku ideju, nije do 2020. godine porazila takve anahrone i u vrijednosnom pogledu inferiorne političke snage, svodeći ih na prihvatljivu mjeru i postotak koji im ne bi omogućio važniju političku i društvenu ulogu. Uprkos svemu Matica crnogorska je istrajala kao kulturni pokret osnovan sa zadatkom da budi, osvještava i snaži crnogorsku nacionalnu samosvijest. Zato kulturu, najšire gledano, doživljavamo kao odlučujuću za izgradnju društva ali i pojedinca kao slobodnog i samosvjesnog. Tom cilju je od devedesetih godina težio i Dragan Radulović. Najprije za vrijeme studija saradujući u nedjeljniku "Monitor". Radulović otad javnim istupima i književnošću uporno govori i podsjeća na nerazriješene crnogorske traume iz bliske i one malo dalje prošlosti, odsustvo odlučujućeg nivoa potrebne intelektualne slobode i građanske hrabrosti, ali i nacionalnu neosvijješćenost.

Na kraju predstavljanja nazočnima se obratio autor. Zahvalio se učesnicima na razumijevanju i podršci te istaknuo da je samome sebi zadao obavezu da svaki intervju piše s namjerom, ozbiljnošću i oštrinom, da bi ga jednog dana mogao objaviti u knjizi. Ističući veliku važnost ulaganja truda u javne angažmane, rekao je: *Nema veze tko će da čita. Neko uvijek čita. Najbolje čitaju oni za koje i ne znamo da su pročitali, oni koje i ne pitamo jesi li pročitao i kako ti se sviđa, koje ne poznajemo, ali na koje imamo nešto do čega je meni također bilo stalo u tom javnom angažmanu a to je podsticaj, impuls da razmišljamo zajedno o nekim bitnim stvarima za političku zajednicu. Ja ne znam toga čovjeka koji razmišlja zajedno sa mnom, ali moj intelektualni zadatak je da mu dam najbolje argumente koje mogu da dam i da ga podstaknem da on samostalno razmišlja o tome, da se usaglašava sa mnom, da se protivi onome što ja kažem, ali da jednostavno neka tema, za koju smatram da je političkoj zajednici značajna, postane značajna i za njega.*

Zaključak skupa koji se održao u Crnogorskom domu je da su "Sidrišta u vremenu" uistinu dostojan nastavak povijesne kronike najboljih nastojanja Matice crnogorske u borbi za političku dušu crnogorskih građana kao i upečatljivo svjedočanstvo stvaralačkog priloga Radulovića na književnom i kulturnopolitičkom planu.

Po završetku predstavljanja Radulović je sa zainteresiranima porazgovarao, primao čestitke te potpisom posvećivao knjigu.

"URBANE PRIČE" ALDEMARA IBRAHIMOVIĆA I SEJLE KEROVIĆ U ZAGREBU

Tekst: Bojan Radulović; Fotografije: Ognjen Karabegović

U Galeriji Bošnjačke nacionalne zajednice za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju otvorena je 2.4.2025. zajednička izložba slikara Aldemara Ibrahimovića i Sejle Kerović pod nazivom "Urbane priče", uz financijsku potporu Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske.

Aldemar Ibrahimović, akademski slikar i profesor, u elaboraciji univerzalnih tema slikom putuje od individualnog i osobnog ka općem, stvarajući slikarske opuse koji se nadovezuju komunicirajući istu poruku satkanu od izbalansiranih ali različitih fabularnih leksema. Svjetla velegrada unose novo ozračje gdje tonovi plave, zelene, žute, a akcentima crvene, tvore levitirajuće fasade, razbacane prozore, dijelove arhitekture u specifičnom energetskom kretanju čiji je kohezijski subjekt dezorijentirani čovjek.

Sejla Kerović, pak, donosi suptilan i melankoničan,

štoviše čak i nostalgican pogled na urbani prostor. Cilj joj je da prostornom impostacijom kod promatrača izazove reakciju i identifikaciju, a ponajviše razumijevanje. Sejlina slika pronalazimo u ozračju nečega što se opire humanome, što odljude, biva napušteno. To je simbol usamljenog života. Njezine su slike prikazi stanja, koje gradi vještom strukturalnom egzekucijom i koloritnim valerskim oscilacijama i nijansiranjima.

Izložbu je izvedbom dvije bošnjačke skladbe otvorio muzičko-zborski sastav "Bosana", nakon čega su sve prisutne pozdravili Adis Keranović, predsjednik Bošnjačke nacionalne zajednice za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju, te autori izložbe Aldemar Ibrahimović i Lejla Kerović. Povjesničarka umjetnosti dr. Anastazija Miranović približila je izložbu nazočnima govoreći o njoj kao plodu dubokog dijaloga između dvoje likovnih umjetnika kojima je zajedničko da istražuju urbani

pejzaž kroz formu likovne identifikacije.

Kratke biografije:

Aldemar Ibrahimović (1962.) rođen je u Crnoj Gori u Rožajama. Akademiju likovnih umjetnosti završio je u Sarajevu a postdiplomske studije na Cetinju. Od 2011. radi kao gostujući profesor na Državnom univerzitetu u Novom Pazaru. Člana je ULUCG, SULU, ULUBIH te Odbora za likovne umjetnosti Crnogorske akademije nauka i umjetnosti. Sudjelovao je na više desetaka zajedničkih izložbi a samostalno je realizirao njih preko dvadeset i pet. Osvojio je nagrade:

- 1996.: I. nagrada na Proljetnom likovnom salonu Kluba likovnih umjetnosti "Sopoćani", Novi Pazar
- 1998.: Nagrada ULUCG "Milunović, Stijović, Lubarda"
- 2000.: Nagrada "30. septembar", Opštinska nagrada Ržaje
- 2012.: Nagrada za slikarstvo "Crnogorski likovni salon", Cetinje

Sejla Kerović (1973.) rođena je u Crnoj Gori u Beranama a u djetinjstvu je najprije živjela u Plavu nakon čega se familija seli u Podgoricu. Odrastala je uz oca Huseina Bašića, književnika, i majku Eminu, profesoricu

književnosti, što je utjecalo na Sejlu da se zainteresira za različite vidove umjetnosti te rezultiralo angažmanom u više obkasti i osvajanjem nagrada na državnom nivou. Sudjelovala je na preko šest zajedničkih izložbi. Samostalno je izlagala u jedanaest navrata. Živi i stvara u Podgorici.

IZLOŽBA SLIKA DONATA ORLIĆA U CRNOGORSKOM DOMU

Tekst: Bojan Radulović; Fotografije: Bojan Radulović, Alija Šukurica, Milanka Bunčić

"Na otoku uz more" naziv je izložbe akademskog slikara Donata Orlića koju je Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" – Zagreb otvorilo u Crnogorskom domu 7.4.2025. Donat Orlić je prijatelj Crne Gore, rado viđen gost u Crnogorskom domu, te iznimno talentiran solo pjevač i dugogodišnji član "Pjevačkog zbora Montenegro Zagreb".

Upravo iz tog razloga na izložbu su došli i članovi "Pjevačkog zbora Montenegro Zagreb", koji su Donatu u čast (i zajedno sa njime) otpjevali dvije crnogorske pjesme koje su Donatu Orliću posebno drage: "Bokeljska noć" i "Primorkinja konja jaše". Članice zbora i Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba pripremile su crnogorske kolače, kako i priliči otvorenju ovakve izložbe. Zahvaljujući se svima na

dolasku na otvorenje, predsjednik Društva "Montenegro" Alija Šukurica posebno se u svom govoru zahvalio uzvanicima iz Ambasade Crne Gore u Republici Hrvatskoj: I. savjetniku Vladanu Žugiću i privremenom otpravniku poslova Crne Gore u Republici Hrvatskoj (u odlasku) ambasadoru Zoranu Jankoviću kojemu je u njegovoj dugoj i plodonosnoj diplomatskoj karijeri služba u Hrvatskoj bila posljednja pred odlazak u zasluženu mirovinu.

U svom govoru na otvaranju izložbe Donat Orlić se zahvalio svim nazočnima a izloženi ciklus je predstavio riječima: *Osjet mora, kamenja i mirisavog bilja poticao je u meni osjećaje koje sam prenio u svoje slike. Paleta boja kojom sam to izrazio dočarava doživljaj koji nalazim u naoko običnim prizorima u prirodi. Tako se stvara sklad i sazvučje kompozicije izvedene*

bogatim spektrom suptilnih tonova. Ravnoteža u prirodi te ljepota i iskrenost kojima težim, neiscrpan su izvor inspiracije, bilo da slikam ili pjevam.

Donat Orlić rođen je u Zagrebu 1971. godine u obitelji likovnih umjetnika – akademske slikarice i restauratorice Alme Orlić i akademskog kipara Ante Orlića. U Zagrebu se školovao u Školi za primijenjenu umjetnost te na Akademiji likovnih umjetnosti gdje je diplomirao 1995. godine u klasi Vasilija Josipa Jordana. Član je HDLU od 1995. godine. Od 1996. godine do danas skupno je izlagao na brojnim likovnim kolonijama i izložbama. Samostalne izložbe:

- 2021. Dvorana BNZ, Zagreb
- 2015. Atelje galerija Ivan Obziger, Lučko (Zagreb)
- 2005. Galerija turističke zajednice Sali, Dugi Otok
- 2002. Galerija Idealni grad, Gajnice (Zagreb)
- 2001. Galerija Razvid, Zaprešić
- 1998. Galerija AKZ, Zagreb
- 1996. Galerija AKZ, Zagreb
- 1995. Galerija Repišće, Klinča Sela
- 1995. Klub Kerakomerc, Zagreb

U Crnogorskom domu Donat Orlić je izložio slike dimenzija 50 x 60 centimetara a odabrao ih je iz svojeg ciklusa ulja na platnu koji je nastajao u vrijeme dok je boravio na svojoj djedovini na Dugom Otoku. Otuda i naziv "Na otoku uz more". Popis izloženih radova:

Mediterranski krajolik (2021.), Veli Rat (2022.), Baština (2022.), Šetnja uz more (2022.), Uz more (2022.), Zaustavljeno vrijeme (2024.), Ljeto (2018.), Crveno Polje (2022.), Tri čempresa (2018.), Uz more (2018.).

Realizaciju ovog programa financijski je pomogao Savjet za nacionalne manjine Republike Hrvatske.

MINISTAR DIJASPORE POSJETIO CRNOGORSKI DOM U ZAGREBU

Tekst: Bojan Radulović; Fotografije: Bojan Radulović, MDI

Na poziv predsjednika Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" – Zagreb, Alije Šukurice, Ministar dijaspore Crne Gore Mirsad Azemović i državni sekretar Ministarstva dijaspore Adel Omeragić su 11.4.2025. posjetili Crnogorski dom u Zagrebu u kojemu su ga toplo dočekali pripadnici crnogorske nacionalne manjine u Gradu Zagrebu. Ministar i sekretar u Crnogorski dom došli su u društvu privremenog otpravnika poslova (u odlasku) Veleposlanstva Crne Gore u Republici Hrvatskoj Zorana Jankovića i II. sekretarke ambasade Anđele Darmanović.

Dvadesetak nazočnih zagrebačkih Crnogoraca - organiziranih putem Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" – Zagreb i Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba, razgovarali su sa

ministrom Azemovićem i državnim sekretarom Ministarstva dijaspore Adelom Omeragićem o projektima i programima koje već 35 godina osmišljavaju i realiziraju Crnogorci u Zagrebu. Ministar i sekretar bili su zadivljeni postignutim na kulturnom planu, posebice u području suradnje sa svjetski priznatim slikarima i s Muzičkom akademijom Univerziteta Crne Gore, te u području informiranja putem tiskanog dvomjesečnika "Crnogorski glasnik" i u području programa izdavaštva putem kojeg Crnogorci u prosjeku godišnje izdaju po četiri knjige. Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" – Zagreb predstavljao je predsjednik Društva Alija Šukurica, a Vijeće crnogorske nacionalne manjine Grada Zagreba predsjednik vijeća Bojan Radulović.

Predstavnici Crnogoraca iz Zagreba Ministru Azemoviću su prenijeli svoja pozitivna iskustva na polju zaštite

prava crnogorske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj koja svakoj nacionalnoj manjini garantira pravo na ostvarivanje kulturne autonomije. Visok stupanj brige Republike Hrvatske za nacionalne manjine ostvaruje se putem Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina te sufinanciranjem udruga, vijeća i predstavnika nacionalnih manjina na razini lokalne uprave/samouprave - i na razini države sufinanciranjem iz Državnog proračuna putem Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske. Također, ministru je objašnjena strategija razvoja crnogorske nacionalne manjine koja teži da se ne getoizira i zatvori unutar svoje zajednice nego naprotiv, da kulturni programi koje realizira crnogorska zajednica budu prepoznati kao dio kulture Republike Hrvatske i Grada Zagreba. Istaknuto je da je crnogorsko iseljeništvo u Zagrebu u posljednjih 35 godina ostvarilo niz iznimno kvalitetnih kulturnih događanja te da su neka od njih u Republici Hrvatskoj bila nagrađena i proglašena kao "kulturni događaj godine".

Na susretu ministra i pripadnika crnogorskog iseljeništva u Zagrebu, osim tema od ključnog značaja za očuvanje identiteta i unapređenje položaja crnogorske zajednice u Hrvatskoj, razgovaralo se i o izazovima sa kojima se susreću udruženja dijaspore. U pogledu izazova, a vezano uz višegodišnje pokušaje da Crnogorci u Zagrebu dobiju Crnogorski kulturni centar sa pripadajućom bibliotekom, na susretu s ministrom Azemovićem nazočni zagrebački

Crnogorci prenijeli su mu svoje nezadovoljstvo što se nakon potpisivanja međuvladinog sporazuma između Crne Gore i Republike Hrvatske, sa strane Crne Gore stalo sa Odlukom prema kojoj je trebalo hrvatskoj nacionalnoj manjini u Boki kotorskoj omogućiti da dobiju svoj kulturni centar, te crnogorskoj nacionalnoj manjini u Zagrebu da isto tako dobiju svoj. Nazočni zagrebački Crnogorci nisu krili svoje nezadovoljstvo time što se po tome pitanju u Crnoj Gori za Crnogorce u Zagrebu ništa ne čini, pogotovo uzimajući u obzir činjenicu da je Bokeljskim Hrvatima takav kulturni centar odavno već dan na upotrebu. Ministar Azemović je obećao vidjeti na sastanku Vlade Crne Gore o čemu se točno radi, te je iskazao zahvalnost na gostoprimstvu predstavnicima udruženja, kao i želju da nastave da rade na očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta, što služi na ponos Crnoj Gori. Kazao je da se u Ministarstvu dijaspore s iznimnim entuzijazmom pristupa radu na stvaranju što boljih uslova za iseljeništvo kako bi zajednička suradnja bila što produktivnija i obostrano korisna. Naglasio je važnost iseljeništva kao mosta između Crne Gore i Crnogoraca širom svijeta, i uloge koju imaju udruženja kroz organiziranje projekata u oblastima suradnje sa iseljenicima, Također, istaknuo je dosadašnja važna postignuća otkako se formiralo Ministarstvo dijaspore s njime kao ministrom na čelu, što je vremenski gledano razdoblje od nešto više od pola godine. Posebice je istaknuo veliku važnost stvaranja "Registra pripadnika

dijaspore" što čini ključan moment u njegovim planovima za daljnju strategiju Ministarstva jer će uz pomoć bogatog Registra ministarstvo imati alat za daljnju strategiju brige o crnogorskim iseljenicima. Naime, bez njega ministarstvo pred Vladom neće moći pravdati povećanje budžeta za sljedeću godinu. Ministar Azemović je na susretu sa zagrebačkim Crnogorcima pozvao sve prisutne da posjete web stranicu Ministarstva dijaspora, upišu odgovore na trinaest jednostavnih pitanja, i tako postanu dijelom "Registra pripadnika dijaspora".

Prilažemo link na kojemu se nalazi "Registar pripadnika dijaspora":

<https://dijaspora-mdi.gov.me/registration>

Ministar Azemović i državni sekretar Omeragić pozvali su prisutne pripadnike iseljeničtva da ispred udruga putem kojih provode svoje programe u kulturi u Republici Hrvatskoj apliciraju na konkurs za sufinansiranje programa iseljeničkih udruga i organizacija koji je objavilo Ministarstvo dijaspora, koji traje do 24. aprila 2025. Azemović je objasnio nazočnima svoju strategiju s kojom je izašao pred Vladu Crne Gore; prema njoj će ovaj put budžet predviđen za programe iseljeničkih udruga i organizacija biti podijeljen na dva iznosa: prvi će se i dalje dodjeljivati po starom principu ("svakome pomalo") a drugi dio budžeta bi se okrupnio i u ve-

ćem iznosu uložio u nekoliko vrlo vrijednih programa iseljeničtva, koji će prema kvalitativnim kriterijima Ministarstva biti prepoznati kao takvi.

Po svršetku susreta Crnogorci su Ministru i sekretaru poklonili crnogorski dvomjesečni časopis "Crnogorski glasnik" i u Republici Hrvatskoj visoko cijenjene knjige koje su tiskali i izdali uz financijsku pomoć Savjeta za nacionalne manjine Republike Hrvatske i financijsku pomoć Grada Zagreba. Inače, ranije toga dana Mirsad Azemović i Adel Omeragić su se u sklopu svoje radne posjete Hrvatskoj, sastali i sa zastupnikom Hrvatskog Sabora Arminom Hodžićem, koji u toj najvišoj predstavničkoj instituciji Republike Hrvatske zastupa crnogorsku, albansku, bošnjačku, makedonsku i slovensku nacionalnu manjinu. Tema sastanka bila je jačanje međusobne saradnje u oblastima kulture, obrazovanja, očuvanja jezika i identiteta, kao i povezivanje dijaspora kroz zajedničke inicijative i projekte. Poseban naglasak stavljen je na važnost aktivnog uključivanja mladih pripadnika manjinskih zajednica u društvene procese, kako u Hrvatskoj, tako i u matičnim državama. Na tome sastanku sudjelovali i otpravnik poslova u Ambasadi Crne Gore Zoran Janković, II. sekretarka Anđela Darnanović i Alija Šukurica, predsjednik Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" - Zagreb.

SAVJET POVEĆAO SREDSTVA ZA MANJINE ZA 2025. GODINU

Tekst: Maša Savićević

U Zagrebu je 24. travnja 2025. u prostorijama Vlade Republike Hrvatske održana 110. sjednica Savjeta za nacionalne manjine RH, tijela zaduženog za raspodjelu državnih sredstava namijenjenih očuvanju identiteta i kulturne autonomije 22 priznate nacionalne manjine. Sjednicom je predsjedao Aleksandar Tolnauer, a glavna točka dnevnog reda bila je donošenje Odluke o rasporedu sredstava iz državnog proračuna za 2025. godinu. Time je službeno potvrđeno koliko će koja manjinska zajednica u sljedećih dvanaest mjeseci raspolagati novca za programe kulturnog stvaralaštva, informiranja i izdavaštva, manifestacije te očuvanje jezika i običaja.

Savjet je odlučio da se za potrebe manjina u 2025. izdvoji ukupno 11.347.072 eura, što predstavlja rast od 1.293.943 eura (12,9 posto) u odnosu na raspodjelu za 2024. godinu. U samom državnom proračunu za tekuće donacije i bilateralne programe planirano je 11 milijuna eura – 13,3 posto više nego godinu prije, kada je bilo raspoređeno 9.706.057 eura. Riječ je o drugoj uzastopnoj godini znatnog povećanja, što Savjet tumači kao potvrdu da Vlada posvećuje dodatnu pažnju multikulturnom mozaiku hrvatskoga društva.

Među dobitnicima sredstava nalazi se i Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske (NZCH) sa svojih šest članica: udrugama iz Zagreba, Rijeke, Splita, Umaga, Pule i Peroja. Ukupno su osigurale 187.500 eura, od čega je krovnoj zajednici, sa sjedištem u metropoli, pripalo 79.000 eura. Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore „Montenegro“ iz Zagreba dobilo je 35.000 eura, Zajednica Crnogoraca Rijeka 24.900 eura, splitska zajednica 18.700 eura, „Bujština“ iz Umaga 14.500 eura, Društvo perojskih Crnogoraca „Peroj 1657“ 9.300 eura, a pulska udruga 6.100 eura. Novac će se koristiti prvenstveno za izdavanje manjinskih glasila, organizaciju kulturnih večeri, likovnih i književnih kolonija te predstavljanje crnogorske tradicije široj hrvatskoj publici.

Programi kulturne autonomije obuhvaćaju četiri ključna područja: informiranje i izdavaštvo, kulturni amaterizam, tradicionalne i suvremene manifestacije te obrazovanje i znanost. U praksi to znači da manjinske

organizacije mogu financirati novine i portale na materinskom jeziku, glazbene i folklorne ansamble, tematske festivale, znanstvene skupove, pa čak i ljetne škole jezika za djecu i mlade. Upravo šarolikost projekata – od koncerata romskih tamburaša do makedonskih filmskih revija – čini raspodjelu sredstava složenim, ali društveno korisnim procesom.

Osim tekućih programa, Savjet je donio posebnu Odluku o materijalnim pretpostavkama kulturne autonomije, kojom se jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave dodjeljuju dodatna sredstva u ukupnom iznosu od 265.446 eura. Općina Sirač u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji dobit će 115.446 eura za nastavak izgradnje Spomen-kuće Nijemaca i Austrijanaca, dok je Gradu Murško Središće namijenjeno 150.000 eura za dovršetak Romskog multikulturalnog centra Sitnice. Ovakve investicije osiguravaju trajnu infrastrukturu u kojoj manjine mogu stvarati i prezentirati vlastiti kulturni sadržaj.

Predsjednik Savjeta iskoristio je sjednicu kako bi najavio i veliku smotru „Kulturno stvaralaštvo nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj“, koja će se 30. studenoga 2025. održati u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog. Organizacijski odbor očekuje više od tisuću izvođača i posjetitelja, a Savjet će, u suradnji s resornim ministarstvima i Uredom za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, osigurati logističku i financijsku potporu.

Zaključno, 110. sjednica Savjeta za nacionalne manjine potvrdila je da Republika Hrvatska i u ekonomski izazovnim vremenima nastavlja jačati modele financiranja kulturne raznolikosti. Povećanje proračunskih stavki, diversifikacija programa i ulaganje u infrastrukturu signal su da manjinske zajednice nisu promatrači, nego aktivni su-kreatori društvenog života. Za crnogorsku zajednicu – koja ove godine obilježava 25 godina institucionalnog djelovanja – novi paket potpore predstavlja i priznanje dosadašnjih rezultata, ali i poticaj da nastavi graditi mostove između dviju država i dviju kultura.

DELEGACIJA DRŽAVNOG ARHIVA CRNE GORE POSJETILA CRNOGORSKI DOM

Tekst: DACG i Bojan Radulović; Fotografije: Bojan Radulović

Delegacija je 30.4.2025. boravila u zagrebačkom Crnogorskom domu, u povodu promocije zbornika "Izveštaji Mitra Bakića, crnogorskog poslanika u Carigradu". Promocija se održala u organizaciji Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" - Zagreb.

Riječ je o izuzetno vrijednoj publikaciji koja donosi dragocjena svjedočanstva o radu crnogorskog diplomate Mitra Bakića u Carigradu/Istanbulu u periodu od 1885. do 1903. godine. Ovo izdanje predstavlja značajan doprinos istraživanju crnogorske diplomatske i političke povijesti, i jedan je od najznačajnijih izdavačkih projekata Državnog arhiva Crne Gore u posljednjim godinama. Od nazočnih na događanju svakako treba

istaći predsjednika Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" - Zagreb Aliju Šukuricu, zatim otpravnicu poslova Veleposlanstva Crne Gore u Republici Hrvatskoj Jelenu Ražnatović i njezinu II. sekretarku Anđelu Darmanović, te brojna važna lica iz redova crnogorske manjinske zajednice u Zagrebu.

Ranije tog dana, prije predavljanja izdanja, delegacija se susrela sa domaćinom događanja Alijom Šukuricom, predsjednikom Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Montenegro" - Zagreb prigodom čega je direktor Državnog arhiva predsjedniku Šukurici predao komplet vrijednih izdanja koja je Arhiv dosad štampao, za arhivu biblioteke Društva Montenegro.

Uveče, na promociji zbornika "Izveštaji Mitra Bakića, crnogorskog poslanika u Carigradu", prvo je goste iz Crne Gore i sve nazočne toplo pozdravio Alija Šukurica, nakon čega je o radu Arhiva opširno govorio Danilo Mrvaljević, direktor Državnog arhiva Crne Gore. U svom obraćanju, direktor Mrvaljević je zahvalio svima koji su omogućili da se provede ovo događanje, te je istaknuo da je rad na "Izveštajima" započeo još povjesničar i službenik Državnog arhiva pokojni Predrag Vukić, i da je na njemu radio sve do svoje smrti 2019. godine, nakon čega su nastavili Vukota Vukotić i Srđan Pejović. Oni su "Izveštaje" još i proširili. Mrvaljević je istaknuo i doprinos kolegice Kapisoda koja je radila na četvrtoj knjizi. Mrvaljević se posebno zahvalio predsjedniku Društva Aliji Šukurici, na pozivu i gostoprimstvu u Zagrebu. Istaknuo je važnost suradnje sa crnogorskim iseljeništvom zbog očuvanja nacionalnog identiteta, kulture i tradicije:

Saradnja sa našom dijasporom i iseljenicima, održavanje i njegovanje čvrstih veza među Crnogorcima od izuzetne je važnosti za očuvanje našeg identiteta, kulture i tradicije, a svakako i za promociju crnogorske pisane kulturne baštine. Sve inicijative u tom pravcu uvijek će imati moju punu podršku, rekao je Mrvaljević.

Najzanimljiviji dio događanja bilo je predavljanje samog zbornika o čemu je vrlo intenzivno i ekstenzivno govorio Vukota Vukotić, arhivski savjetnik Državnog arhiva Crne Gore. On je nazočnima pokušao dočarati vremenski kontekst u kojem je Bakić djelovao, na ka-

kve je ljude u svome poslu nailazio, na koji je način sa njima surađivao. Vukotić je iznio i niz humornih detalja, od toga da su za Bakića ponekad važne i povjerljive dokumente u Crnu Goru potajno "krijumčarili" u svom opanku putnici koji su iz Istanbula putovali za Crnu Goru, do zanimljivog detalja da je službeni fotograf u veleposlanstvu nenamjerno fotografirao njihovog psa, te je potom turski sultan, nakon što je vidio fotografiju, tražio da mu u palaču dovedu baš tog psa. Vukotić je istaknuo da građa "Izveštaja" samo djeluje impozantno ("Izveštaji" su tiskani u čak pet dijelova/knjiga, što na prvi pogled može djelovati nemoguće za čitanje).

Bakić je pisao vrlo čitkim narodnim jezikom i u stvari riječ je o uistinu pitkom i lako čitljivom štivu, što će zasigurno koristiti popularnosti "Izveštaja" kao pogodnom materijalu za izvor za proučavanje crnogorske diplomatske i političke historije. Crnogorska diplomatska prošlost oduvijek je bila u fokusu historijske nauke, kao jedan od temelja u izgradnji i očuvanju državnosti. Stoga, svako djelo koje ima za predmet proučavanje ove teme, uvijek izaziva veliku pažnju, kazao je Vukotić.

Do kraja godine bit će objavljena i peta knjiga, a u planu je i objavljivanje izvještaja Mitra Plamenca, koji je službovao u Carigradu u periodu od 1897.-1889., čime će Državni arhiv Crne Gore u potpunosti zaokružiti izvještaje crnogorskih poslanika u Carigradu u periodu 1885.-1903.

POZNATI PULSKI TATOO MAJSTOR PREDSTAVIO PISANICE U OBLIKU KNJIGE

Tekst i fotografija: Jelena Milović

Osjećaj povezanosti

Na ideji je radio dva mjeseca, ali ona je zapravo nastala prošle godine kada je izrađivao fiksna uskršnja jaja te shvatio da se, budući da se izrađuju u dva djela, ove pisanice mogu otvarati kao knjiga. Naime, Vijeće nacionalne manjine Crnogoraca Grada Pule, čiji je Vujisić zamjenik predsjednika, u poruci je htjelo uputiti čestitku svima koji ove nedjelje slave Uskrs ili Vaskrs, a dolaze iz redova nacionalnih manjina našeg grada.

Sama primopredaja održala se u prostorima Vijeća nacionalne manjine Crnogoraca Grada Pule te Zajednice Crnogoraca i prijatelja Crne Gore, gdje su domaćini upriličili neformalno druženje s predstavnicima ostalih manjina te uz prepoznatljive crnogorske priganice, sir i džem, obilježili ovaj događaj. Upravo je prvi dojam veličine i izvedbe pisanica, sa slikama i tekstovima pomno biranim za ovu priliku, ono što je pripadnike

nacionalnih manjina Pule oduševilo, a tu impresiju nisu ni krili.

Inicijalna ideja autora, osim kreativnog uratka, bila je poklon svojoj, ali i svim ostalim manjinama, velikodušnost, osjećaj povezanosti kroz ovogodišnje preklapanje proslave zajedničkog, kršćanskog blagdana, a zauzvrat mu je plaća bila, otkriva nam, osmijeh i zadovoljstvo što će dragi gosti nešto takvo odnijeti u svoje domove.

- Nisu to očekivali na ovaj način, već puno jednostavnije. Vjerujem da je to jedan lijep paket, a kad bi se uz to napravila i drvena, originalna kutija, mislim da bi to stvarno bio prigodan poklon, čak i na nekoj službenoj razini, veli Vujisić razmišljajući na glas o eventualnoj nadogradnji, a već s pravom ponosan na ovaj finalni dio.

- Svaka ta poruka može biti personalizirana, može biti obiteljska, ona koju poklanja grad gradu. U ovom

slučaju adrese su bile manjine, naši prijatelji. Ova je pisanica izvedena iz stakloplastike, a unutarnje stranice su od perivog materijala i cijelo je jaje vodootporno te se može koristiti na blagdanskim stolovima kao ukras.

Napravio sam postolje u obliku prstena, kako bi jaje bilo samostojeće. Za svaku nacionalnu manjinu pisanica nosi i njihove nacionalne boje, a unutar nje su slike svetaca koji su značajni upravo pojedinoj manjini te tekstovi povezani s time. Recimo, Talijani dijele svece sa svim ostalim narodima koji su katoličke vjere, ali Padre Pio je poznat i specifičan upravo za njih, kao što je Sent Ištvan za Mađare ili za Albance Majka Tereza.

Kod Slovenaca se u pisanici našao Anton Martin Slomšek, pjesnik i biskup koji je promovirao i zagovarao slovensku kulturu u 19. st. Kod Makedonaca su tu Sv. Kiril i Metodij, a tako nosi naziv i Zajednica Makedonaca Pule, opisuje autor.

Četrnaest pisanica

Pisanica je uručena i srpskoj manjini uz sliku Svetog Save, te je uz sliku Svetog Petra Cetinskog i poslanicu Crnogorcima zauzela posebno mjesto i kod samih domaćina. Pisanice su preuzeli Maja Tatković Diklić - predsjednica Vijeća slovenske nacionalne manjine, Ervino Quarantotto - talijanske, Žužana Maša - mađarske, Orce Stojkovski - makedonske, Danica Lazić srpske te Ron Bitteri - zamjenik predsjednika albanske nacionalne manjine.

Vujisić je za ovu namjenu napravio 14 pisanica, a naknadno će pokloniti pisanicu Bokeljskoj mornarici, čiji predstavnici ove srijede nisu mogli nazočiti druženju. Osim toga, poslana su i crnogorskoj manjini u Peroju, Umagu, Rijeci, Splitu, Zagrebu i Osijeku; naravno, u bojama zastave Crne Gore. U izradi su Vujisiću pomogle SN reklame - zaduženi za naljepnice i grbove, AGD koji je radio print, te Miro Jurić koji potpisuje fotografiju i grafičko uređenje.

U Puli, prema podacima kojima raspolažemo, nekih je 200-tinjak pripadnika crnogorske manjine, a u Istri je ta brojka manja od 600 duša. Na ovaj simboličan način Vujisić je želio promovirati i crnogorsku manjinu koja, premda malim brojem, i ovom gestom pokazuje svoje veliko srce.

MARTOVSKI POKLON ŽENAMA DRUŠTVA "BUJŠTINA" UMAG

Tekst: Ružica Mitrović Maurović

Kazališna dvorana Zajednice Talijana "Fulvio Tomizza" u Umagu, 30-tog marta 2025. godine - puna.

Bila je to večer za pamćenje, večer posvećena ženama, topla, nadahnuta, iskrena, energična, puna emocija, ljubavi i... humora. Večer satkana od ženske kreativnosti, umijeća i stvaralaštva. Večer žena za žene.

I, kako sve kreće po protokolu, uvodnom riječi predsjednica Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag, Ružica Mitrović Maurović pozdravila je sve uvažene goste, domaćine, sudionice programa i prisutne građane, zaželjevši im dobrodošlicu na ovogodišnje, tradicionalno martovsko druženje posvećeno prvenstveno ženama, a potom gledateljima predstavila i pozvala da joj se na pozornici pridruže prve sudionice večeri Žensku vokalnu skupinu "Romansa" Buje, pod dirigenskom palicom profesorice glazbe Denize Gjini.

Prijateljice i počasne gošće iz Buja prošle su godine velikim svečanim koncertom obilježile plodnih 25 godina uspješnog postojanja i umjetničkog djelovanja, u stalnoj postavi koja broji 10 članica, poznate su i jedinstvene u Isti i među rijetkima u Hrvatskoj izvedbom glazbe uglavnom u vlastitoj, originalnoj obradi.

Slijedeći svoj stil, članice vokalnog sastava kreirale su i bogati repertoar koji su pripremile za tu večer, originalne izvedbe, zabavan, multietičan, multijezičan. Publiku su oduševile glazbenim nastupom, posebice, od publike popraćenom izvedbom popularne pjesme "Još ne sviće rujna zora" i talijanske, u narodu omiljene pjesme "Un mazzolin di fiori", u prijevodu "Stručak cvijeća".

Od samog osnivanja, iskrena posvećenost svih članica sastava prema umjetnosti i glazbi, ali i zajedništvu, međusobnom prijateljstvu, iskazale su u uvodnoj objavi na stranicama svoje društvene mreže izjavom koja ne može a da na čitatelja ne ostavi duboki dojam:

"Ljubav prema glazbi je osnovna spona koja nas je spojila na samom početku, nakon 25 godina, veže nas puno više, a to je pravo prijateljstvo. Znamo da možemo uvijek računati jedna na drugu i to je ono najdragocjenije što imamo." Nadasve dragocijen je bio i doprinos programu nastupom te večeri.

Drugi dio programa bio je trideset minutni performans jedinstvene Jovane Mašković. U trenu kad je na pozornicu stupila Jovana, mlada umjetnica Društva Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag, dvorana je utihnula i večer je lagano nastavila teći predstavom, stand-up komedijom "Pričine priče".

Originalnim, inspirativnim, temperamentnim nastupom, Jovana je dominirala pozornicom i publiku zabavila svojim kreativnim autorskim radom, elegantnom komedijom, kojom kroz humor opisuje dogodovštine iz vlastitog djetinjstva i adolescencije, vrijeme stasanja i odrastanja u rodnoj Crnoj Gori, uspoređujući ga s odrastanjem djece današnje generacije.

Poruka i cilj teksta nije bila samo zabaviti i nasmijati publiku, otkrila nam je autorica u razgovoru. Jovana je tekst napisala s namjerom, vjerujući da se svatko može pronaći u njoj priči, sjetiti se svog djetinjstva, a po

moćnosti iščitati, odnosno prepoznati i uvidjeti greške koje sad radi u odgoju svoje vlastite djece. A, možda će otvoriti i neke druge teme (priče) svog djetinjstva koje su im obilježile život...

U svakom slučaju, Jovana je premijernim izvođenjem (imali smo čast! ?) svog prvog humorističkog teksta - komedije, svakako dobro zabavila i nasmijala prisutne goste, što je publika znala nagraditi dugotrajnim, burnim pljeskom. I ostavila nas da s nestrpljenjem očekujemo njena slijedeća djela.

Žene Crne Gore

No, nije samo scenski program bio način obilježavanja ovogodišnjeg međunarodnog dana žena.

Društvo Crnogoraca i prijatelja Crne Gore "Bujština" Umag zahvaljujući rukovodstvu Nacionalne zajednice Crnogoraca Republike Hrvatske priredilo je izložbu portreta "Žene Crne Gore"- smotru ilustracija žena iz crnogorske povijesti s pratećim tekstovima i objašnjenjima na koji su način zadužile Crnu Goru. Portrete nastale prema povijesnim zapisima ili fotografijama, izradile su Olivera i Tijana Todorović kao ilustracije njihovog, vrlo vrijednog i uspješnog

OSMI MART U CRNOGORSKOM DOMU U RIJECI

Tekst: Nikola Lučić; Fotografija: Luka Bešlić

U Galeriji Nacionalne zajednice Crnogoraca Rijeka (NZC) 8. ožujka priređena je svečanost posvećena angažmanu članica u radu zajednice i obilježavanju borbe za ženska prava.

Program je otvorio Nikola Lučić, član Predsjedništva NZC-a, kratkim podsjetnikom na povijesne korijene Međunarodnog dana žena i ulogu tekstilnih radnica iz New Yorka čiji je prosvjed 1857. godine postao simbol borbe za jednakost.

Uslijedilo je otvaranje izložbe kolor-fotografija "Žene NZC-a Rijeka", autorskog tandema braće Nikole i Luke Bešlića. Postav prikazuje ključne trenutke sudjelovanja žena u kulturnim, humanitarnim i organizacijskim aktivnostima zajednice – od pripreme manifestacija do sudjelovanja u zboru i folkloru.

Glazbeni dio večeri obilježio je nastup pjevačkog zbora **Montenegri** pod ravnanjem maestre Ljubov Judčenko Košmerl, koja je publiku provela kroz splet tradicionalnih i modernih crnogorskih pjesama. U dramskom intermezzu članica Meri Maržić izvela je dva kratka teksta na riječkom čakavskom, čime je simbolično spojila crnogorsku i lokalnu jezičnu baštinu.

Nakon službenog dijela okupljeni su nastavili druženje uz zakusku i pjesmu, a predsjednik Zajednice Želimir Novaković svakoj je sudionici uručio crvenu ružu – znak sjećanja na njujorške tekstilne radnice čiji se glas za radna i građanska prava čuje i više od stoljeća kasnije. Večer je završila u vedrom ozračju, potvrdivši da su upravo žene pokretačka snaga mnogih projekata crnogorske zajednice u Rijeci.

projekta, monografije na crnogorskom i engleskom jeziku "Žene Crne Gore". Monografija koja je već doživjela niz izdanja, sadrži biografije više od 60 znamenitih žena iz Crne Gore, neovisno o porijeklu, zanimanju i staležu, zaboravljenih heroina, koje su svojim radom i talentom obilježile i pridonijele razvoju i emancipaciji crnogorskoga društva.

Povodom predstavljanja, kratkom prezentacijom odabranih junakinja, o značajnim ženama Crne Gore govorila je članica društva Milanka Marić. U svom govoru gospođa Marić naglasila je da je ovom izložbom predstavljeno samo dio poznatih, uspješnih i važnih žena koje su bitne za povijest Crne Gore. U stvarnosti, rekla je, sve su žene, pogotovu one koje su preživjele ratove u Crnoj Gori a kojih je nažalost bilo mnogo, velike heroine. Dok su muškarci odlazili i borili se na ratištima, žene su se u tim teškim i opasnim vremenima same brinule za obitelj, djecu i roditelje i proizvodile hranu, uopće vodile domaćinstvo. Mnogo je bilo žena koje su morale uslijed opasnosti napuštati svoje domove, bježati od kuće, skrivati djecu po pećinama i bespućima planina, snalaziti se i prehraniti ih, a ničega nije bilo, ni odjeće ni obuće ni hrane - sve je ostalo za njima.

Gospođa Marić se posebno osvrnula na lik i djelo nekoliko poznatih žena na portretima istaknuvši Kosaru - bugarsku princezu, dukljansku knjeginju, Teutu - legendarnu ilirsku kraljicu, Blaženu Ozanu – "zazidanu djevicu", Princezu Kseniju, Borku Pavićević, posebno ukazavši na osebujan život Jelene Petrović Njegoš - Elene di Savoia, crnogorske princeze i talijanske kraljice, kćerke crnogorskoga kralja (knjaza) Nikole I. i Milene Petrović.

Nastavljajući se na tekst Milanke Marić, članica Društva gospođa Regina Gardoš na talijanskom je jeziku izrecitala stihove poezije posvećene kraljici Jeleni, talijanske pjesnikinje i spisateljice Ade Negri "L'angelo dello Stretto la Regina Elena" - "Anđeo tjesnaca Kraljica Elena", poezije koja je 5. siječnja 1909. godine objavljena u popularnim talijanskim novinama Corriere della Sera.

Izložba posvećena ženama Crne Gore predstavljena je na dvije lokacije u Umagu: Zajednici Talijana "Fulvio Tomizza", a građani su je mogli razgledati u Multimedijalnom centru Pučkog otvorenog učilišta "Ante Babić" Umag u prirodu od 30. ožujka do 5. svibnja.

IZLOŽBA FOTOGRAFIJA "LICA I NALIČJA"

Tekst: Želimir Novaković; Fotografija: Zoran Bilčar i Milivoje Nikolić

Dana 27. ožujka 2025. u galeriji "Montenegrina" Nacionalne zajednice Crnogoraca Rijeka otvorena je izložba fotografija Višnje Bolf pod naslovom "Lica i naličja".

Autorica nas svojim radovima uvodi u vlastite svjetove, u intime trenutka. Fotografije – urbane i blago nostalgичne – razotkrivaju iskonsku ljudskost subjekta, bez patetike i bez nepotrebnog dodvoravanja oku promatrača.

Posebno se izdvajaju snimke iz boudoir serije: prikazuju žensko tijelo koje slavi profinjenost i senzualnost,

ostajući unutar granica što tek dodiruju erotiku. Emocija je tamna, a ipak topla i smirena.

Višnja Bolf svojim je fotoaparatom proputovala 48 zemalja. Ono što je počelo kao hobi i bijeg od svakodnevice preraslo je u životni poziv pa danas vodi vlastiti fotostudio i tiskaru – "živi fotografiju", kako sama kaže.

Otvorenje je uljepšao zbor "Montenegri", koji je pod ravnanjem maestre **Ljubov Judčenko-Košmerl** izveo pjesme "Mostovi na Morači" i "Crna Gora je moj dom".

U ugodnom ozračju, uz brojne članove zajednice i goste, druženje je nastavljeno uz prigodni domjenak.

VASKRS - USKRS U RIJECI

Tekst: Želimir Novaković; Fotografija: Svetozar Čatović

Nacionalna zajednica Crnogoraca Rijeka priredila je 24. travnja 2025. toplo i veselo obilježavanje Vaskrsa–Uskrsa za svoje članove i prijatelje Crne Gore.

U prepunim prostorijama Zajednice domaćin je okupljene pozdravio riječima "Hristos vaskrse!" – "Hristos uskrsnu!", poželjevši svima dobrodošlicu i blagdanski mir.

Svečanost je otvorio pjevački zbor "Montenegri", koji je pod ravnanjem maestre **Ljubov Judčenko-Košmerl** izveo četiri skladbe s najnovijega repertoara. Njihove su glasove pratile ovacije publike, a ozračje ispunjeno tradicionalnim melosom stvorilo je savršen uvod u nastavak večeri.

Nakon glazbenog dijela poslužena je bogata, tradicionalna večera: dimljena šunka i domaći sir na drvenoj dasci, francuska salata, farbana uskrsna jaja te razne vrste kolača, od pite s orasima do čuvenih "krofni" punjenih džemom. Sve je, prema želji gostiju, zaliveno čašom vina, hladnim pivom ili sokom za najmlađe.

Kad su tanjuri ostali prazni, druženje je spontano preraslo u pjesmu i veselje. Za stolovima su se nadovezivale stare crnogorske, ali i istarske i dalmatinske melodije, čime se još jednom potvrdilo koliko snažno glazba povezuje ljude i briše granice.

Blagdanski susret u Crnogorskom domu pokazao je da je Rijeka, grad različitosti, podjednako dom i Crnogorcima i svima koji cijene kulturu zajedništva.

ZAJEDNICA CRNOGORACA SPLIT PROSLAVILA 24. ROĐENDAN

Tekst: Dušica Mijušković-Malada

U prigodnom ozračju, 14. ožujka 2025. Zajednica Crnogoraca Split (ZCS) obilježila je 24 godine kontinuiranog rada na očuvanju crnogorske kulture i identiteta u gradu pod Marjanom.

U prepunoj dvorani sjedišta ZCS-a okupljene je najprije pozdravila zamjenica predsjednice Dušica Mijušković-Malada, zahvalivši članovima, prijateljima i gostima na višegodišnjoj podršci.

Mijušković-Malada kratko je podsjetila na najuspješnije prošlogodišnje projekte koje je, u suradnji s članstvom, predvodila predsjednica Milica Radojičić-Mikuljić. Među njima su se istaknuli ciklus "Crnogorskih dana kulture", književne večeri, likovne radionice i humanitarne akcije. U nastavku je predstavila plan za 2025., naglasivši tri središnja događaja: splitsku projekciju dokumentarca *Ja, Maria Gabriela, unuka kraljice Jelene Savojske*, obilježavanje Njegoševa dana te tradicionalnu kulturno-zabavnu manifestaciju "Crnogorsko veče".

Posebnu zahvalu uputila je mješovitom zboru **Crnogorske zore**, koji od 2016. glazbom promiče crnogorsku baštinu i mostove prijateljstva sa splitskom publikom.

Prigodnim se riječima potom obratila dr. sc. Ana Radović Kapor, predsjednica Vijeća crnogorske nacionalne manjine Grada Splita. Istaknula je hrabrost i viziju "seniora" koji su 2001. osnovali ZCS, čime je crnogorska zajednica dobila institucionalni okvir za sudjelovanje u kulturnom životu Splita. Radović Kapor naglasila je sinergiju udruge, gradskoga vijeća i županijskog predstavnika Miroljuba Starčevića, ocijenivši da djeluju "kao jedan organizam".

Službeni dio svečanosti zaključen je recitalima lokalnih pjesnikinja, a druženje je nastavljeno uz pjesmu zbora, tradicionalna crnogorska jela i neformalni razgovor. Proslava 24. obljetnice pokazala je da Zajednica Crnogoraca Split ostaje vitalna točka susreta kultura i nezaobilazni sudionik društvenoga života grada.

"ŽENSKO PERO PIŠE SRCEM" U SPLITU

Tekst: Ljubica Katić

Nedavno je u našem gradu pod sjenom veličanstvene planine Marjan, gdje šum mora šapuće i Mediteran opojno miriše, predstavljena jedinstvena knjiga pet vrsnih pjesnikinja različitih potematika i senzibiliteta.

Naime, zbirka poezije "Žensko pero piše srcem" okupila je pet izvanrednih pjesnikinja: Slavku Klikovac, Editu Dautović, Vesnu Kljajić, Milanku Aranitović Rakočević i Ljubicu Perović Katić. Njihove riječi na promociji u Splitu nisu bile samo stihovi, već riječi ljubavi, topline i mostovi koji spajaju ljudske duše, naroda i kulture.

U magičnom ambijentu, gdje kamen pamti a more spaja brgove, pjesme su bile krik koji poziva na ljubav, razumijevanje i zajedništvo. Opće je poznato da poezija ne poznaje granice, već ih ruši, i svjetlost je koja razbija tamu, poziva na razumijevanje, toleranciju i poštovanje različitosti.

Zbirka poezije "Žensko pero piše srcem" promovirana je 19. aprila ove godine. Riječ je o trojezičnoj knjizi

pjesama objavljenoj na grupi naših jezika, kao i na prijevodu na engleski i njemački jezik, koju je objavila izdavačka kuća "Spirit Art Montenegro" iz Podgorice, zahvaljujući podršci Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava.

Splitska je publika imala priliku upoznati se s autoricama, njihovim književnim stvaralaštvom i sadržajem ovog značajnog djela trojezične antologije, a koja se iznjedrila iz projekta "Žensko pero".

U ovoj knjizi pet pjesnikinja različitog pjesničkog izraza, različitih životnih puteva progovorile su univerzalnim jezicima o temama kojima smo svi zaokupljeni, temama prošlosti i sadašnjosti i stihovima ih povezale u ljubav u svim njezinim oblicima. Ljubav koja se provlači kroz sve njihove stihove nije samo jezik romantike i zanesenosti, već i jezik empatije, solidarnosti i podrške. Jer, kako nam rekoše, samo duboko osviještene žene mogu biti pokretači i smjernice ostvarenja želja, ideja, ciljeva i snova. One su imale hrabrosti i odvažnosti ogoliti

svoju dušu i ispisati na bjelini papira živote koje žive, sa vjerom u dobro kao univerzalnu vrijednost čovjeka.

Na pitanje, Kako je došlo do projekta i stvaranja zajedničke zbirke, Edita I. Dautović istakla je:

- Zbirka je nastala iz potrebe da svoje pjesme objedinimo u jedno djelo i time ostavimo trag na književnoj sceni ovim uistinu kapitalnim projektom. Ideja se rodila kroz zajednički rad, dugogodišnje poznanstvo i solidarnost. Uspjele smo pretočiti zamisao u konkretnu ideju i dobiti podršku FZM-a, što je bio ključni korak ka realizaciji. U ovoj zbirci nas pet nesebično dijelimo svoja najtananija osjećanja, misli, vizije, sve s ciljem da se čuje naš glas, da perom i poezijom osvojimo i otvorimo srca čitalačke publike, s ciljem da prenesemo jasnu poruku da je solidarnost i ljubav uvijek pravi put za spajanje ljudi iz različitih sredina, kultura i društvenih obrazaca. Kako sve mi dolazimo iz pet različitih prostora bivše Jugoslavije, pripadnice smo različitih nacionalnosti, ali misija nam je ista i svakako objedinjujemo dah i duh pjesničke ljepote i slobode. Milanka je živjela u Novom Travniku, Vesna je rođena u Pančevu, ja sam

rođena i živjela do 18 -te godine u Prijepolju, Ljubica živi u Splitu, Slavka se školovala u Beogradu. U projektu su sudjelovali kvalitetni i stručni ljudi, uz podršku eminentnog žirija koji je dao dodatnu vrijednost našem radu, zaključila je Edita.

- Naš pet u ovoj zbirci perom smo oslikale ono što u srcu osjećamo. Dizajn naslovnice pažljivo sam birala i osmislila. Naime, upravo na naslovnici simbolizira ljubav svih nas ovdje zastupljenih prema lijepoj pisanoj riječi. Njegova crvena boja predstavlja snagu i vatru emocija jasno pokazujući da mi ne pišemo samo rukom, već i prvenstveno srcem i sa puno žara. Ruže i topli tonovi na koricama već na prvi pogled govore što se krije unutra: iskrenost, živost i strastveno pisanje koje ne poznaje granice jezika ni prostora. Crvena ruža simbolizira strast, dok roza nijansa podsjeća na mladalački entuzijizam i energiju koju nas pet nosi i donosi kroz stihove. Crno mastilo nas podsjeća da život nije uvijek lak, niti ravna linija, već da je krivulja od uspona i padova, dok bijela hartija predstavlja izlaz i nadu koje smo, svaki na svoj način, pronašle u nekim svojim trenucima bola i patnje. Sami font slova ukazuje

da se istovremeno radi o nježnim dušama koje svoje snove pažljivo grade nalazeći ljepotu u svemu što nas okružuje, riječi su Vesne Kljajić.

- Među nama postoje žene koje koračaju tiho, ali ostavljaju tragove koji nikada ne blijede. Postoje one koje riječima grade svjetove, budu emocije i smisao sanjaju. Nas pet smo ogolile dušu i ispričale priče koje živimo, jer smo svjesne i znamo da život nije samo niz pukih slučajnosti, niti besciljno traganje, već velelepan mozaik ispunjen od padova i promašaja i, prije svega, ljubavi, snage i vjere. Naš pet smo podijelile svoje životne tamne vilajete, ali i svjetlosti trenutaka i nadahnuća, nastojeći da tako podsjetimo da je život magičan i da je svaki dan prilika za novi početak. Ova knjiga je melem za dušu, zagrljaj za one koji traže smisao i snagu, za one koji se vole i prepoznaju po toplini, širini i otvorenosti uma i životnoj mudrosti.

Ako krenemo od toga da riječ ima moć da mijenja život, da osvijetli put onima koji su se izgubili u haosu svakodnevice i banalnostima ovozemaljskog i prolaznog, onda s pravom možemo reći da je ovo jedno kapitalno djelo. „Žensko pero piše srcem“ dodiruje srce i dušu, dijeli optimizam, živi zahvalnost i nadu, podsjećajući na ljubav i svjetlost koje su pokazatelji puta, utjehe i

vjere u životu koji je lijep onoliko koliko vjerujemo u njega, izjavila je Milanke Aranitović Rakočević.

- Knjiga je ideja naše zajedničke želje da spojimo energiju nastalu književnim stvaralaštvom... Bitno je da je naša saradnja i prerasta u realizaciju još vrijednijih ostvarenja, riječi su Slavke Klikovac, koja dalje kaže:

- Knjiga je rezultat naše zajedničke želje da spojimo energiju nastalu u književnom stvaralaštvu... Naša, inače, kvalitetna suradnja prerasla je u realizaciju ovog vrijednog ostvarenja, a vjerujem i još nekih budućih. Ova knjiga može poslužiti kao inspiracija i nadahnuti nekim novim budućim stvaraocima.

Ljubice Perović Katić, kao domaćin, zahvalna je svim akterima u knjizi, kao i svima koji su dali svoj nesebični doprinos da se organizira jedna vrlo uspješna promocija u Splitu i da su oni koji su prisustvovali odu ispunjeni radošću i toplinom.

Ulogu moderatorke večeri imala je uvažena pjesnikinja Majda Frandelić, a glazbeni dio upotpunio je sjajni gitarist i splitski kantautor Boris Krivec koji je svojim notama uljepšao ovo pjesničko veče.

Ovako divnu promociju upriličili su: Zajednica Crnogoraca Split, Županija Splitsko - Dalmatinska i Grad Split.

DOKUMENTARAC O UNUCI JELENE SAVOJSKE ODUŠEVIO SPLIT

Tekst: Milica Radojičić-Mikulić

Završnica travnja u Splitu protekla je u znaku "Crnogorskih dana kulture", manifestacije koju Zajednica Crnogoraca Split (ZCS) priređuje već gotovo četvrt stoljeća.

Vrhunac programa bio je 28. travnja, kada je u kinu Zlatna vrata — smještenom unutar antičke Dioklecijanove palače — premijerno prikazan dugometražni dokumentarac *Ja, Maria Gabriella, unuka kraljice Jelene Savojske*. Redatelj i skladatelj Miodrag Bole Bošković donio je film u Hrvatsku neposredno nakon dubrovačke projekcije, pa je splitska publika druga u zemlji imala priliku pogledati ovo pedesetominutno ostvarenje. Povijesna kulisa palače, pod zaštitom UNESCO-a već više od četrdeset godina, pojačala je dojam spajanja staroga i novoga: kameni svodovi svjedočili su o rimskom caru Dioklecijanu, dok je na platnu oživjela priča o crnogorskoj princezi i talijanskoj kraljici Jeleni Savojskoj.

Predsjednica ZCS-a Milica Radojičić-Mikulić uoči pro-

jekcije podsjetila je da u gradu, prema popisu iz 2021., živi 232 pripadnika crnogorske manjine te da je udruga od osnutka 2001. postala prepoznatljivo mjesto susreta dviju kultura. Film je, kazala je, logičan nastavak te misije: "Vjerujem da će ova večer iznjedriti nove projekte i dublje povezati Split s crnogorskim ustanovama." U publici su — uz članove ZCS-a — sjedili predstavnici talijanske i slovenske manjine, profesori povijesti, studenti i ljubitelji dokumentaristike; dvorana sa svega pedesetak mjesta bila je popunjena do posljednjeg.

Središte Boškovićeve filma čine razgovori s princezom Marijom Gabrielom od Savoje (r. 1940.), kćeri posljednjega talijanskog kralja Umberta II. i unukom Jelene Savojske. Kroz obiteljske fotografije, arhivske kino-žurnale i osobna sjećanja, Marija Gabriella rekonstruira djetinjstvo provedeno uz baku — crnogorsku princezu rođenu 1873. na Cetinju, a od 1900. talijansku kraljicu. Jelena je ostala upamćena po humanitarnom radu: brinula je za ranjenike nakon potresa u Kalabriji i Messini, organizirala pomoć siromašnima, a u Prvo-

me svjetskom ratu pretvorila palaču u improviziranu bolnicu. Nadimak "mama Elena" nije izgubila ni kad se nakon abdikacije 1946. povukla u Francusku, gdje je preminula 1952. Poveljom Talijanske biskupske konferencije iz 2001. započet je proces beatifikacije, čime je kraljičinu životu pridodana duhovna dimenzija koju film diskretno naznačuje.

Boškovićeve autorski pečat očituje se i u glazbi: partitura se oslanja na kompozicije "Prevalis" i dvadesetominutni oratorij "Jelena Savojska" — objavljen kao "bonus track" na njegovu albumu *Doclea i druge priče* — pa zvuk i slika teku u jedinstvenoj "glazbenoj sagi". Redatelj je znan publici po dokumentarnom ciklusu "Lučindansko", u kojem etnološku temu spaja s melodičnim motivima, a u razgovoru nakon projekcije naglasio je da "kultura ne poznaje granice, osobito kada se temelji na istinitoj priči". Zahvalio je ZCS-u i Veleposlanstvu RH u Podgorici na potpori te otkrio kako razmišlja o donaciji digitaliziranoga građe Muzeju kraljevine Crne Gore na Cetinju.

Publika je film nagradila dugim pljeskom, a kratka anketa provedena među posjetiteljima donijela je prosječnu ocjenu 4,7 na skali od pet: najviše bodova dobili su originalni arhivski materijali i emotivni ton ispovijedi. Lokalni portali i Radio Split istaknuli su "posvemašnju tišinu" u dvorani tijekom završnog kadra — crno-bijele fotografije Jelene Savojske snimljene na Cetinju 1896. Namjera da se intimna priča pretvori u kolektivno sjećanje tako je, čini se, ispunjena.

S obzirom na dobar odaziv, ZCS planira putujuću izložbu fotografija iz filma koja bi ljeti gostovala u Kaštelima, Trogiru i Šibeniku. Sam autor nada se da će dokumentarac do kraja godine biti prikazan u Torinu, kolijevci dinastije Savoja, čime bi se simbolično zatvorio krug što počinje na Lovčenu, prolazi preko Rima pa završava pod Alpama. Spominje se i mogućnost trajne pohrane zvučnih zapisa i restauriranih fotografija u splitskoj

Sveučilišnoj knjižnici kako bi bili dostupni istraživačima povijesti Jadrana.

Dioklecijanova palača, kao "živi muzej" star sedamnaest stoljeća, pružila je večeri dodatnu slojevitost: rimska rezidencija koju je car podigao za svoje umirovljenje postala je kulisa priče o kraljici koja je u tuđoj zemlji pronašla dom, a svojemu podrijetlu ostala odana do kraja. Taj se motiv — ideja doma koji se seli, ali se ne gubi — provukao i kroz razgovore nakon projekcije. Nekoliko je gledatelja primijetilo kako film podsjeća da Split, grad izmiješanih identiteta, svoju privlačnost duguje upravo slojevima različitih kultura.

Programu su pridonijeli volonteri ZCS-a, ali i brojni donatori: lokalni vinari osigurali su degustaciju crnogorskoga Vranca, pekarnice su darovale priganice, a studenti Akademije likovnih umjetnosti pripremili su izložbu plakata inspiriranih likom Jelene Savojske. Neformalni razgovori potrajali su do kasno u noć, a prvi primjerci DVD-a s filmom (dvojezično izdanje) rasprodani su prije nego što je autor potpisao posljednji omot.

Zaključak večeri mogao bi stati u rečenicu jedne posjetiteljice: "Film govori jezicima povijesti i glazbe, ali najveći je njegov jezik — ljudskost." U vremenu kada globalne platforme potiskuju lokalne narative, Boškovićeve dokumentarac došao je kao podsjetnik da se veliki povijesni okviri razumiju tek kroz osobna svjedočanstva. Za Zajednicu Crnogoraca Split, uspjeh ove projekcije dokaz je da manja, ali dobro organizirana udruga može privući pozornost javnosti na teme koje nadilaze granice i politike: od 1 200-godišnje Dioklecijanove palače do priče o princezi koja je u 20. stoljeću spojila Cetinje, Rim i Montpellier. Čini se da Split već iščekuje iduće izdanje "Crnogorskih dana kulture", uvjeren da kultura — dok god je utemeljena na provjerenim činjenicama i iskrenoj emociji — ostaje najčvršći most između naroda i vremena.

IZLOŽBA DIMITRIJA POPOVIĆA U GAVELLI

Tekst: Bojan Radulović; Fotografije: Dragi Savićević, Vjera Knežević

U izložbenom prostoru Gradskog dramskog kazališta Gavella slavni crnogorski i hrvatski umjetnik Dimitrije Popović imao je 14.4.2025. otvorenje svoje nove izložbe "Posljednja večera", s performansom "Vera Icona" (spoj latinskih riječi "Vera" i "Icona", što znači "prava slika") u izvedbi Maje Bajamić.

Prije samog otvorenja publici se obratila Zrinka Turalića koja se osvrnula na Popovićevu umjetničko stvaralaštvo i priznanja. Odaziv je bio velik, auditorij probran, a kao i uvijek, uz Popovića su bili i njegova najveća podrška: supruga Jagoda i sin Petar. Iznimno

uspješno događanje sastojalo se od prezentacije slike i instalacije, uz performans kojime je izložba otvorena, čime je Popović vehementno objedinio tri likovna medija: sliku, instalaciju i performans. Inspiracija za performans dolazi iz kršćanske tradicije prema kojoj na šestoj postaji Križnog puta nepoznata žena imena Veronika daje Kristu rubac da otare krv i znoj s izmučenog lica. Glazbu za performans skladao je Matej Meštrović. Inspiraciju za cijelu izložbu Popović je osmislio u povodu Velikog tjedna koji se u aprilu obilježava u kršćanskom svijetu. Izloženi radovi pripadaju ciklusu "Corpus Mysticum" koji čine teme Kristove muke, smrti i uskrsnuća.

SJEĆANJE NA VELJKA BULAJIĆA

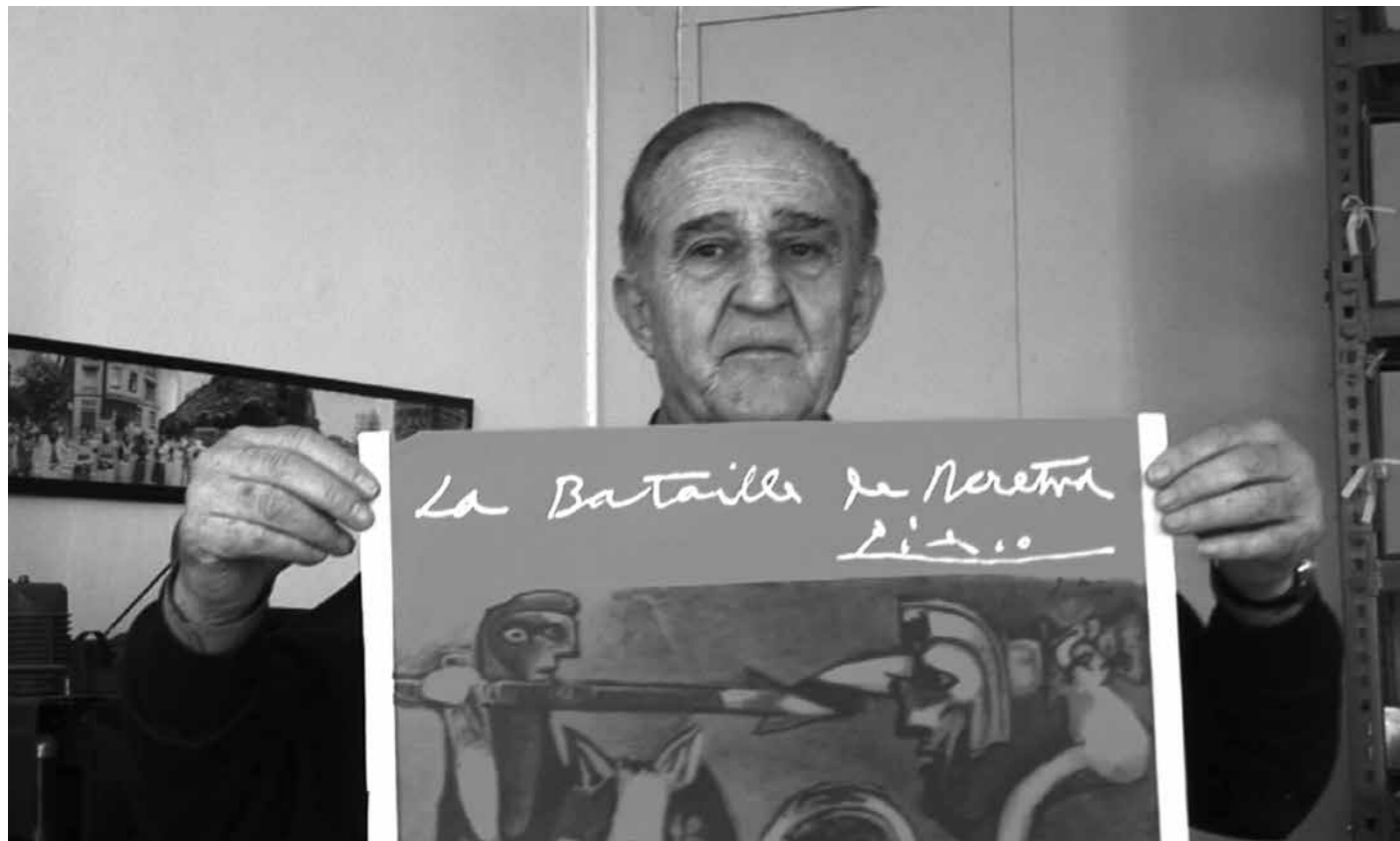
Tekst: Bojan Radulović

Jedanaestog lipnja 2024. u Zagrebu je preminuo Veljko Bulajić – autor čija su djela trajno obilježila hrvatsku, crnogorsku i europsku kinematografiju. Povodom prve godišnjice njegova odlaska, filmska i šira kulturna javnost prisjeća se stvaratelja koji je gotovo sedam desetljeća neumorno povezivao umjetnost s građanskom odgovornošću. Premda je rođen 1928. u selu Vilusi kraj Nikšića, Bulajićev život i rad neraskidivo su vezani uz Zagreb: ondje je završio Akademiju dramske umjetnosti, ondje je pokrenuo produkcijske pothvate koji su gradu donijeli gospodarski i simbolički kapital, ondje je podučavao generacije studenata i uređivao arhive koji se danas čuvaju u Hrvatskom državnom arhivu.

Nakon završetka Drugoga svjetskog rata, u kojem je kao četrnaestogodišnjak stupio u partizanske redove, Bulajić stiže u glavni grad Hrvatske. Profesorima na ADU-u odmah je bilo jasno da posjeduje iznimnu radnu energiju; savjetovali su mu da talent usavrši u Rimu,

na Centro Sperimentale di Cinematografia, gdje su mu mentori postali Roberto Rossellini i Federico Fellini. U talijanskoj prijestolnici Bulajić upoznaje poetski jezik neorealizma: dokumentarističku neposrednost, rad s naturščicima i iznimno poštovanje prema "malom" čovjeku. Elementi te poetike vidljivi su već u njegovu debitantskom kratkom filmu *Željezara* (1953.), koji bilježi radne ritmove socijalističke industrije bez ikakve propagandne šminke.

Prvi cjelovečernji igrani film *Kozara* (1962.) učvrstio je Bulajićev status autora ratnog spektakla s humanističkim licem. Sniman na autentičnim lokacijama i uz sudjelovanje brojnih jugoslavenskih glumaca i statista, *Kozara* je u Moskvi nagrađena Srebrnom medaljom, a u kinima od Varšave do Kaira gledala ju je publika koja dotad nije imala pristup ovako produciranim filmovima s Balkana. Zagrebu je to donijelo međunarodni ugled: Jadran film postao je poželjan partner stranim distri-

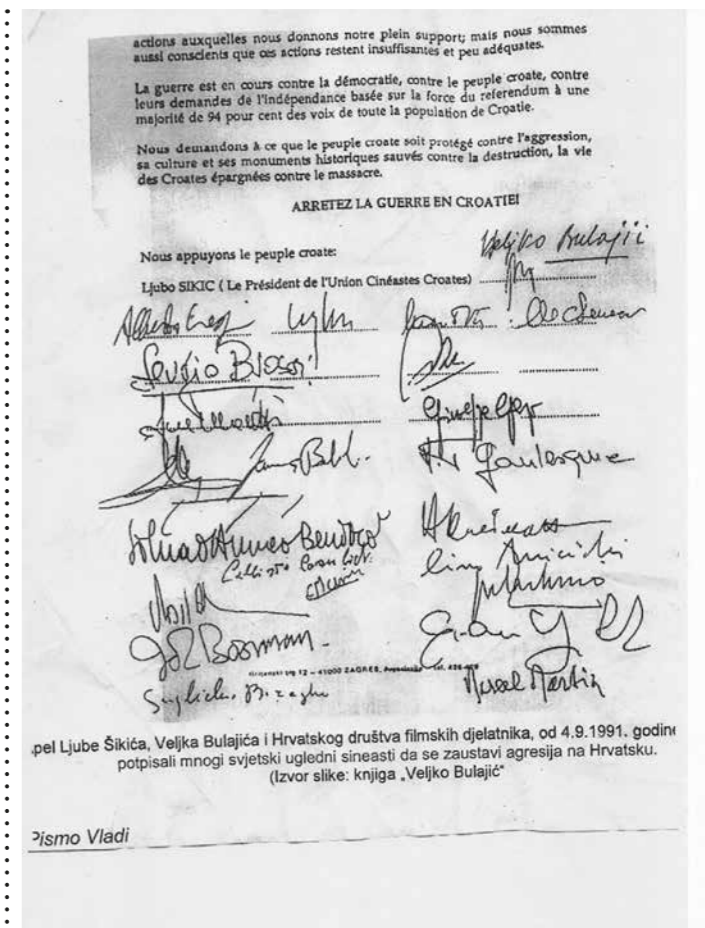
buterima, dok su hotelski i obrtnički kapaciteti grada osjetili izravan gospodarski rast.

Veći odjek ostvarila je *Bitka na Neretvi* (1969.): produkcijski pothvat bez presedana na ovim prostorima. Film je, među ostalim, uključio Yula Brynnera, Orsona Wellesa i Franca Nera, bio distribuiran u 86 država i postao prvi jugoslavenski naslov nominiran za Oscara u kategoriji stranoga filma. Da je magnetizam projekta prelazio granice umjetnosti svjedoči i činjenica da je promotivni plakat redizajnirao osobno Pablo Picasso, fasciniran idejom antifazističke epopeje na filmu. Zagrebačka infrastruktura morala se prilagoditi pritisku: od izgradnje pirotehničkih postrojenja do povećanja kapaciteta filmskih radionica. Tako je Bulajić, i bez službenih ekonomskih politika, pretvarao film u generator lokalnog razvoja.

Iako ga antologijske ratne drame "potpisuju" pred međunarodnom publikom, domaći ga studenti pamte kao strogog, ali pravednog pedagoga. Na zagrebačkoj Akademiji godinama je držao kolegij režije ratne scene. Ponavljao je da "kamera mora poštovati ljudsko dostojanstvo" i da je autorova dužnost štititi gledatelja od senzacionalizma. Mnogi današnji hrvatski redatelji i snimatelji navode ga kao ključnu mentorsku figuru; od njega su, kažu, naučili da film ne nastaje samo u kadru nego i u odnosu prema ekipi iza kamere. Nije stoga slučajno što je Bulajić sudjelovao u izradi prvih nacrti Zakona o audiovizualnim djelatnostima, posebno zagovarajući zaštitu tehničkih radnika i scenografa.

Početak devedesetih otvara novo poglavlje njegova života. Čim su započeti napadi na Hrvatsku, Bulajić je, zajedno s brojnim antiratno orijentiranim Crnogorcima u Zagrebu, javno osudio agresiju. Vrhunac njegova angažmana dogodio se 4. rujna 1991. na Međunarodnom filmskom festivalu u Veneciji, gdje je inicirao apel *Arretez la Guerre en Croatie* ("Zaustavite rat u Hrvatskoj"). Potpisali su ga Bernardo Bertolucci, Theo Angelopoulos, Andrzej Wajda i drugi europski sineasti, čime je hrvatska strana dobila snažan kulturni legitimitet. Nekoliko tjedana poslije Bulajić je kamerom dokumentirao humanitarni konvoj "Libertas", koji je probio pomorsku blokadu Dubrovnika i svijetu pokazao razmjere uništavanja baštine. Te su snimke, pohranjene danas u HDA-u, poslužile u diplomatskim istupima Republike Hrvatske.

Unatoč ratnim traumama, Bulajić nije izgubio kreativni žar. Devedesetih završava *Veliki transport* i producira dokumentarne serijale o antifasističkoj borbi, ali i o suvremenim migracijama. Kritika mu povremeno predbacuje monumentalnost, no ne osporava vještinu

pripovijedanja i impresivno upravljanje masovnim scenama koje je, prema vlastitim riječima, "naslijedio od rimskih učitelja, a prilagodio balkanskoj stvarnosti".

Bulajićev odnos sa zagrebačkom crnogorskom zajednicom išao je dalje od simbolike. Često je sudjelovao na kulturnim večerima u Crnogorskom domu u Preradovićevoj, poklanjao plakate vlastitih filmova i poticao mlade autore da svojim radovima grade most identiteta, a ne zid. U razgovorima je isticao kako se osjeća "dijelom domovine koju sam izabrao i domovine u kojoj sam rođen". Ta dvozavičajnost, svojstvena mnogim crnogorskim iseljenicima u Hrvatskoj, u njegovu je slučaju postala umjetnički program: pričati univerzalne priče, ali iz perspektive Jadrana koji spaja, a ne razdvaja.

Odlaskom Veljka Bulajića nije nestala poruka koju je uporno slao: da film može biti i umjetnička forma i javni čin savjesti. Danas, kada su ratne slike ponovno dio europske svakodnevice, njegovo djelo podsjeća da kamera, usmjerena prema žrtvi, može biti moćnija od topa, a da istinski spektakl ne proizlazi iz pirotehnike nego iz hrabrosti da se stane na stranu nemoćnih. Zato prva godišnjica njegove smrti nije tek nostalgичno prisjećanje, nego poziv da se naslijeđe velikog redatelja čuva i prenosi, jednako u Zagrebu i Nikšiću, kao i u svim sredinama koje vjeruju da se mostovi grade pričama, a ne granatama.

VITEŠTVOM DUHA PROTIV NIŠTAVILA "TRANZICIONOG DIZNILENDA"

Tekst: Dragutin Lalović

Pred nama je već šesta knjiga dragoga i osvjedočenog prijatelja naše Nacionalne zajednice Dragana Radulovića. Prošlo je puna dva desetljeća otkako smo ga upoznali, kada je u našem Domu njegovu jedinstvenu knjigu Vitezovi ništavila ili Đavo u tranzicionom Diznilendu predstavio Miljenko Jergović.

Kada danas predstavljamo njegovu najnoviju knjigu *Sidrišta u vremenu* želim vas uputiti na svoj studijski pogovor toj knjizi, u kojem cjelovito iznosim svoj sud o njoj. Stoga se u ovom obraćanju mogu ograničiti na to da u bitno skraćenom obliku izdvojim tri tematska sklopa. Prvo, i za mene najvažnije, na pisca, u plodnoj sintezi književnika i filozofa, kao dijagnostičara patologije društvenog bitka "tranzicijskog Diznilenda"; drugo, na čelnika Matice Crnogorske kao kulturnog pokreta i čuvara crnogorskog identiteta; treće, na autorov doprinos kao javnog djelatnika u viteškoj bitki za hegemoniju crnogorske ideje u povijesnom suočavanju s njezinim glavnim protivnikom Srpskom pravoslavnom crkvom u Crnoj Gori.

Lucidnost demonološkog istraživača – prilog građanskom obrazovanju u tranzicijskim zemljama

U književnom opusu Draga Radulovića *Vitezovi ništavila* zauzimaju povlašteno mjesto, kao majstorsko djelo za koje sam apsolutno siguran da nikoga s ovih naših prostora ne može ostaviti intelektualno nedotaknutim. Naime, nemoguće je precijeniti spoznajni impuls te jedinstvene knjige u buđenju političke imaginacije i kritičke moći suđenja sluđenih paćeničkih građana tranzicijskog čistilišta.

Držeći se rusovskog temeljnog politickopravnog naputka da je *narod uvijek ono što od njega učini oblik vladavine u kojoj živi* (*Ispovijesti*, IX knjiga) ovaj u punom smislu prosvjetiteljski "katalog groteski", nudi pojmovno i psihološki izbrušene tipizirane likove moralnih i profesionalnih prikaza i nakaza naših "postsocijalističkih režima", koje autor efektno naziva "tranzicionim Diznilendom".

Što se podrazumijeva pod tranzicionim društvenim stanjem? To je stanje u kojem se "pojavljuje mnoštvo likova koji su gadni po svom ontološkom utemeljenju, jednostavno veoma gadni tipovi... svugdje ih ima, to je jedno razoreno društvo koje nije izgradilo ikakve nove vrijednosti, a stare je napustilo. To je odvratni prostor, ali je za mene dobar da istražujem".

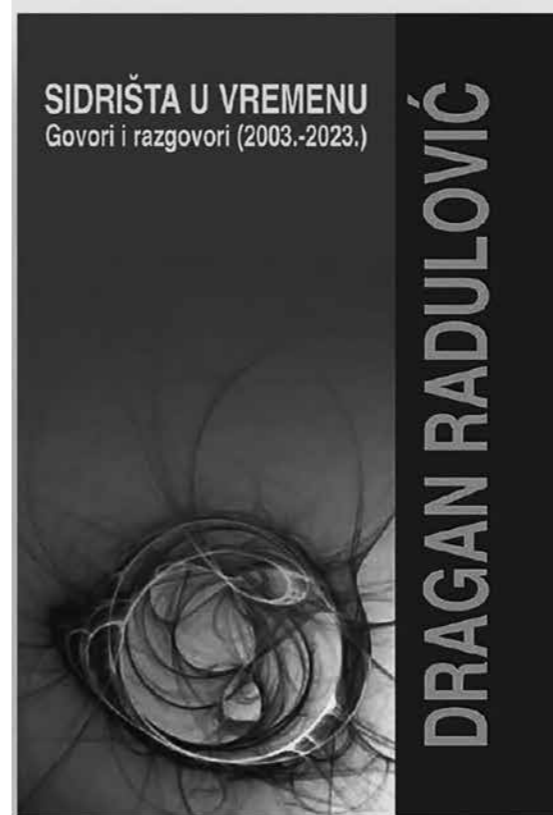
Sugestivnosti *Vitezova* pridonosi i činjenica da je tu knjigu teško žanrovski definirati: "nису priče, ali ima elemenata, nису eseji, ali liče na to, nису kolumne, ali kao da jesu, nije demonologija, ali je izvjesno da pisac koketira i sa tom, neopravdano zaboravljenom, oblašću ljudskog duha".

Nije na odmet navesti još jedno autorovo upozorenje o smislu njegova istraživačkog koketiranja s demonologijom:

Vitezovi ništavila "tematiziraju dvadeset i jedan tip ontoloških nakaza čije je jedino značenje u tome da nam bitno određuju život zadnjih petnaestak godina. Svakovrsni tajkuni, ubojice, lažne političke mesije i gospodarski usrećitelji... – *cvijet viteštva jednoga demonski posrnulog svijeta*. Volio bih kada bi to bila samo osobenost Crne Gore, jer to bi značilo da je negdje drugo bolje, i da se može pobjeći. Bojim se da je svugdje u okruženju isto, i da nam bijega nikuda nema. A to je u neku ruku i dobro: jer kada bijega nema – čovjeku onda preostaje samo napor da vlastiti svijet načini vrijednim ljudskog života" (istaknuo – D.L.).

Prvi i osnovni dojam, koji se svakim novim čitanjem samo potvrđuje: *Vitezovi* su ponajprije urnebesno uzbudljiva i superiorno duhovita knjiga. Daleko od toga da se autor naprosto moralistički visoka zgraža nad ljudskim posrnucima svojih likova, njegovi su portreti "tranzicijskih kreatura" estetski vjerodostojni upravo zato što su uvjerljivo konkretizirani.

Mračni likovi koji tvore "cvijet viteštva jednoga demonski posrnulog svijeta" literarno su nadasve sugestivno uobličeni kao ontološke nakaze u čvrstom zagrljaju s Nečastivim: "Intelektualac, državni", "Businessman,

Dragan Radulović

SIDRIŠTA U VREMENU Govori i razgovori (2003-2023)

GOVORE

Dragutin Lalović
politikolog i urednik izdanja

Marko Špadijer
publicista

Ivan Ivanović
generalni sekretar Matice crnogorske

Autor

krupni" i "Pisac umjetničke proze, književnik, dakle". Autorovoj analitičkoj lucidnosti ne izmiče iz vida činjenica da se iza svakoga od tih triju mračnih likova otkrivaju zbiljski moćnici iz sjene, zlokobni gospodari života i smrti u isceniranom kaosu "neoliberalnog performansa na crnogorski način". Nije slučajno da se baš u prikazu lika "pisca", suočenog s vlastitom stvaralačkom jalovošću, pojavljuje i sam "gospodin Vrag", uz sarkastičnu napomenu da kod dotičnog "gospodina" (sic!) "pisci, intelektualci i novinari u Crnoj Gori nису na posebnoj cijeni", njih On "kupuje za sitne privilegije" (str. 107). Kakve privilegije? Tako da zadobijaju status "saradnika Službe"!

U mojem čitanju *Vitezova*, ovaj katalog groteski doživljava vrhunac u velemajestorskom uobličanju triju likova koji suštinski iskazuju nakaznu privlačnost tranzicijskog stanja. To su ekonomistica Goldengirl, pisac zakona i plaćeni ubica. Ti su likovi uobličeni tako upečatljivo upravo zato što se od svih drugih nakaza razlikuju po tome što se nisu naprosto predali Nečastivome iz sitnokarijerističkih i niskih motiva, nego su s njime sklopili faustovski sporazum i uz njegovu dijaboličnu pomoć dosegli izvrsnost u poslu koji su do kraja uspješno perverzno prilagodili darvinističkim imperativima borbe za opstanak. Štoviše, stječe se neodoljiv dojam da sva ta tri središnja lika progovaraju u knjizi vlastitim autentičnim glasom, koje je autor znao vjerno umjetnički dočarati takve kakvi jesu.

No, pravi se izazov ne krije u dopisivanju još nekih karakterističnih ontoloških nakaza (primjerice, suca, odvjetnika, tužitelja), nego u *upisivanju vlastitog lika u katalog groteski*. Katalog groteski je po svojoj najdubljoj intenciji svojevrstno ogledalo u kojemu svaki čitatelj može sebi bez samozavaravanja predočiti stupanj vlastitog posrnuća u heteronomiju podaničke isprazne egzistencije. Knjiga je doista otvorena za sve koji u nju žele kukavički ući, ali ipak prvenstveno za one koji će pomoću nje hrabro odolijeti njezin demonskim čarima.

Eto, zbog čega *Vitezove* smatram impresivnom *malom raspravom o javnom odgoju* (paradigmatski: Rousseauov *Društveni ugovor*), jer budi i snaži političku imaginaciju čitatelja da se kolektivno, kao samosvjesni politički građani, opru fatumu tranzicijskog kvaziprirodnog stanja, koje u samom korijenu dovodi u pitanje njihovu "sposobnost za slobodu".

Sve su to razlozi zbog kojih smo svojedobno u Zagrebu (2009) objavili drugo izdanje *Vitezova*, kao dragocjen prilog građanskom obrazovanju članova naše nacionalne Zajednice (Crnogoraca i prijatelja Crne Gore).

Po mome politološkom sudu, ova jedinstvena knjiga može se bez ikakva krzmanja preporučiti kao obavezna, upravo formativna, lektira mladim ljudima u svim tranzicijskim zemljama.

Matica crnogorska kao kulturni pokret za političku dušu crnogorskih građana i nacionalnu emancipaciju

Crne Gore (2013-2023)

U punom kontinuitetu s kulturnim djelovanjem Matice (pod vodstvom Branka Banjevića i Marka Špadijera) i njezinim strateškim nacionalnim programom *Crna Gora pred izazovima budućnosti*, Matica čini slijedeći veliki iskorak kako u vodstvu, koje preuzima književnik i filozof Dragan Radulović, tako i svojim novim strateškim programom *Crna Gora na evropskom putu* (2013).

Knjiga koja je pred vama svjedočanstvo je s čime su se Matica i njezin novi čelnik, a s njom i cjelokupno crnogorsko društvo, suočavali na tom evropskom putu, još uvijek trnovitom i u uvjetima formalne državne suverenosti.

O tom suočavanju, programskom i političkom, svjedoče u ovoj knjizi sabrani govori, prigodna saopćenja i brojni intervjui Dragana Radulovića, bez kojih nije moguće primjereno razumjeti smisao i domete djelovanja Matice crnogorske u oblikovanju sebe same kao kulturnog pokreta, a preko toga i crnogorskog društva u desetljeću 2013-2023.

Već je u pomno sročenoj inauguralnoj besjedi novi čelnik Matice crnogorske uspio samosvjesno utisnuti snažan osobni pečat u definiranju najviših ambicija

Matice kao stožerne crnogorske kulturne institucije.

Čujmo kako je definirao ideološku osnovu novog Programa kao *političku filozofiju crnogorskoga liberalnog nacionalizma*.

"Vjerujem da nešto veoma bitno neće promaći vašoj pažnji kada budete razmišljali o Programu, a to je njegova ideološka osnova, koju je najpreciznije moguće odrediti kao *liberalni nacionalizam*. Nastojali smo uskladiti univerzalističke zahtjeve poštovanja individualnih ljudskih i građanskih prava, koji proističu iz duha liberalne političke filozofije, sa potrebom jasnog definisanja vitalnih interesa zaštite i unaprjeđenja crnogorskog nacionalnog i kulturnog identiteta. U tom poslu nedvosmisleno smo odbacili beskorisne ekstreme koji nam ništa dobro ne mogu donijeti: na jednoj strani prazni i otuđujući kosmopolitizam, a na drugoj jurodivi i samorazorni crnogorski provincijalizam".

Smisao takvoga lucidnoga, štoviše smionog, preciziranja liberalne ideološke osnove Programa može se dokučiti dovedemo li ga u izravnu vezu s veoma mudrom govornikovom strateškom političkom mišlju da će zacrtani evropski put Crne Gore "od svih njenih građana zahtijevati poseban trud i misaoni napor, najzad, zahtijevati da često budu veći od sebe samih" (vidi "Budimo veći

od nas samih", 2013.; istaknuo – D.L.).

Zagovorom liberalnog nacionalizma kao pozitivne perspektive crnogorske emancipacije, u evropskom kontekstu zajednice slobodnih država-nacija, novi je čelnik, kao filozof, zacijelo iznenadio, a zahtjevom za zajedničkim "misaonim naporom" da "često budu veći od sebe samih", možda i šokirao prisutne članove Matice crnogorske. Mora da su se pritom pomalo i lecnuli nad njegovom tvrdnjom da "vjeruje" da neće promaći njihovoj pažnji da je u novome Programu odsad liberalni nacionalizam ideološka osnova djelovanja Matice. Zašto lecnuli? Naprosto zato što to u Programu ne piše, pa se ni nakon temeljitog razmišljanja ne može ni otkriti!

Tako u retorički efektnoj formi, dovoljno neizravnoj da nikoga previše ne povrijedi, novi predsjednik Matice, nudi crnogorskim građanima općenito, a matičarima posebno, pojmovno precizno određenje njihova suštinskog samorazumijevanja kao *liberalnih (i demokratskih) nacionalista, koji će to moći biti samo ako budu veći od sebe samih*. Iz čega slijedi da je evropski put Crne Gore zapravo *liberalnodemokratski* put prema njoj samoj, prema njezinoj moćnoj slobodarskoj tradiciji, republikanskoj i antifašističkoj, sukladno etičkom kodeksu, koji je, istovremeno i usklađeno, i duboko nacionalan i uistinu univerzalan.

Radulovićovo zagovaranje crnogorskoga demokratskoga i liberalnog nacionalizma kao političke strategije Matice crnogorske u borbi za kulturnu hegemoniju crnogorske nacionalne ideje, nije bila improvizacija školovanog filozofa, nego pomno promišljena zamisao na temelju odličnog poznavanja relevantne politološke i sociološke literature o naciji i nacionalizmu.

Promatraču sa strane može se, s pravom, učiniti začudnim da organizaciju poput nacionalne Matice, po definiciji *naciocentrično* potpuno posvećenoj borbi svog naroda za slobodu, za poštovanje i razvijanje njegova *supstancijalnog individualiteta*, njegove kulture, običaja, jezika, tradicije i etičkog kodeksa, treba uvjeravati da je nacionalizam po svojem najvišem određenju *konstitutivan moment subjektiviteta modernog čovjeka*.

Radulovićev je inovativni pokušaj pojmovnog purizma, očekivano i iznuđeno, dočekan zaglušnom šutnjom, ne samo unutar Matice. Nažalost, stereotip o nacionalizmu kao patološkom šovinizmu, pokazao se, do dana današnjega, neiskorjenjivim.

No, s vremenom se Radulović izrijekom odmaknuo od liberalističke verzije nacionalizma, prvenstveno zahvaljujući teorijskopoličkoj literaturi koja mu je otkrila "čari političkoga". Naime, otkrio je da "politika

nije negativan pojam", da se ne smije svesti na svoju patološku formu kao "srce tame", nego da "politika je način da se ljudske vrijednosti objektiviraju u realnosti jednoga društva, i zbog toga je više nego značajna sfera ispoljavanja razboritosti i duha". U tom smislu, samosvjesno utvrđuje da je u "svojim knjigama uspio da jasno odredi(m) prostor ljudske slobode i dostojanstva za koji je vrijedno boriti se. A odredio sam ga, vjerujem, u skladu sa *vlastitim shvatanjem republikanske tradicije razumijevanja političkoga kao slobode, koja je u bitnome suprotstavljena trenutno dominirajućem liberalizmu*" (istaknuo - D.L.).

Svoje republikansko poimanje političkoga kao slobode najpregnantnije je izrazio u slijedećem sugestivnom ulomku jednoga od svojih razgovora:

Za demonsko posrtanje svijeta, za "svijet bez ljudi rastvoren u ništavilu", za mračno zlo koje se zbiva "unutar sfere obezluđene politike", "najlakše bi bilo za sve okriviti politiku i političko djelovanje – čemu su pisci i intelektualci povremeno skloni – i kazati kako bi svijet bio neuporedivo bolje mjesto za život da tih zala nema. Međutim, slijedimo li uvide F. Nojmana i H. Arent, stvar stoji sasvim drugačije: *nije opasna politika, opasnost nastaje kada politika i političko djelovanje prestanu da postoje!* Ne smijemo zaboraviti paradoksalnu dvostrukost navedenih pojmova: s jedne strane autoritarna politika umije postati jezivo *srce tame*, ali s druge demokratska politika je autentična sfera za ispoljavanje ljudske slobode i spontaniteta" (vidi "Zločince ne grize savjest, oni mirno spavaju", 2017.; istaknuo – D.L.).

Hegemonijska bitka za afirmaciju crnogorske ideje u suočavanju sa Srpskom crkvom

Najteži intelektualni i politički, štoviše egzistencijalni, izazov s kojim se Matica crnogorska u krajnje turbulentnim tranzicijskim vremenima suočavala jest postojanje i djelovanje Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori.

Matičina saopćenja i javne intervencije njezina prvaka Dragana Radulovića, sabrani u ovoj knjizi, svjedoče o dramatičnosti tog suočavanja s krajnje opasnim protivnikom, koji je, predvođen dijaboličnom figurom samoproglašenog "arhiepiskopa cetinjskog" Amfilohija Radovića bitno suodredio tok i rezultate crnogorskih tranzicijskih procesa od 1990. do 2020. godine.

Da je crkveno pravoslavni izazov u Crnoj Gori eminentno političko, a ne vjersko ili imovinsko pitanje, takav se njegov karakter precizno razaznaje u strateškim stavovima i konkretnima ocjenama Matice crnogorske, koja je preko četvrt stoljeća neumorno upozoravala

crnogorsku javnost i vlast na razorno djelovanje SPC u Crnoj Gori. Na tome ključnom interpretativnom okviru Matica je odlučno i obrazloženo inzistirala napose u svojim povijesnim Programima (1999, 2013). Odnos crnogorskih vlasti prema SPC i njezinu prvaku Amfilohiju, varirao je između potpunog sklada (1990-1997) i teške kohabitacije (1998-2002, 2002-2006, 2006-2020), da bi kulminirao u otvorenom sukobu, na rubu unutrašnjeg rata, u povodu novog, godinama pripremanog i stalno odgađanoga, a ipak najzad usvojenog Zakona o vjerskim zajednicama (krajem 2019). Dilema se zaoštrena i konkretno nametala: može li crnogorska politička vlast pravno obuzdati dotadašnju vanustavnu poziciju i krajnje volontarističko ponašanje Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori.

Premda se iz crkvenih i svjetovnih krugova srpske nacionalističko-šovinističke mašinerije taj pokušaj zakonskog uređenja statusa SPC u Crnoj Gori zlonamjerno denuncirao kao puka osvetnička volja političke vlasti, pokazalo se da je na djelu borba za samoodržanje države Crne Gore u "pravnoj bitki s Amfilohijem".

Kao što je poznato, o čemu i tekstovi u ovoj knjizi zorno svjedoče, dugodišnji sukob ipak ne prerasta u otvoreni rat, nego doživljava epilog na parlamentarnim izborima u kolovozu 2020. kada je Srpska pravoslavna crkva preuzela političku vlast i pokazala tko je gazda u državi Crnoj Gori.

Kada danas čitamo Matičina saopćenja ili javne izjave njezinih čelnika, u njima ne možemo ne prepoznati jasnu orijentaciju i političku odlučnost u suprotstavljanju hegemonijskim pretenzijama SPC. Primjerice, možemo se samo suglasiti s preciznom ocjenom:

"Instalirana kao mesija i jatak srpskog šovinizma i dominacije, SPC se bavi ukidanjem i kompromitovanjem crnogorske države i crnogorskog identiteta. Ona se ponaša kao politički faktor, prkosi društvu, ignoriše zakone! Ona slijedi duh Podgoričke skupštine i ukazuje regenta o ukidanju Crnogorske crkve, naroda i države! Ona razvija ideologiju četništva kao jedinstvenu anticrnogorsku matricu i predstavlja štab pete kolone velikosrpskog hegemonizma u Crnoj Gori" (vidi saopćenje Matice crnogorske "Jatak srpskog šovinizma i dominacije", 18.12.2019.).

No pri produbljenom istraživanju pokazalo se nedovoljno preciznim tumačenje Matice crnogorske da je crnogorska "vlast tolerisala takvo ponašanje saradnjom, nečinjenjem i ustezanjem da primijeni zakon. Poglavnik SPC u Crnoj Gori je tako uspio da stvori državu u državi i da beskrupulozno sije laži o Crnogorcima i

crnogorskoj kulturi."

U Radulovićevim intervjuima naći će se mnogi nezaoobilazni elementi za cjelovitu kritičku prosudbu mračne uloge SPC u Crnoj Gori općenito, a djelomično konkretnije i njezina dijaboličnoga kvazicrkvenog poglavara. Možda najpregnantniju ocjenu možemo naći u njegovu komentaru žestokog otpora SPC donošenju Zakona o slobodi vjeroispovijesti.

S kime ili s čime imamo posla kada govorimo o Srpskoj pravoslavnoj crkvi u Crnoj Gori? Prema Raduloviću, to je "čudovište koje je naša vlast njeagovala punih trideset godina, i hranila dobro, na kraju je poraslo, i želi da gospodari zemljom. SPC se ne zadovoljava da obavlja crkvi pripadajući poziv, nego već odavno pokušava preuzeti kontrolu nad političkim životom zajednice. A kako ne može postojati "jedna zemlja sa dva gospodara", izvjesno je kako će se taj sukob okončati. Ono što me posebno zabrinjava jeste duboka tradicija povlačenja crnogorske vlasti pred kleronacistima iz SPC, pa je sada teško iskazati potrebnu odlučnost i oduprijeti se. A i teško je nakon toliko godina popuštanja uvjeriti ljude da vlast misli ozbiljno. *Previše su dugo igrali zajedno i namještali jedni drugima šanse, da bi im se lako povjerovalo u razvod... Sukob koji sekularna država Crna Gora ima sa SPC je realan, i mora se riješiti ukoliko namjeravamo sačuvati državu.* Ta vjerska zajednica je u posljednjih trideset godina od sebe uspjela da načini brutalno oružje u osporavanju svega što je crnogorsko" ("SPC je posljednji relikv iz 1918", 2019.; istaknuo - D.L.).

Iz još jednog razgovora, može se izdvojiti lucidna ocjena: "Nečija genijalna ideja je bila da će Srpska pravoslavna crkva i njen predvodnik Amfilohije postati Crnogorska pravoslavna crkva. Ko je malo bolje poznao čitavu tu priču znao je da od toga nema ništa. Imamo posla sa ozbiljnim protivnikom, to je glavni ideolog svih zlodjela, to je spiritus movens dijela opozicije, a ni ovima u vlasti nije mrzak" ("Patriotizam čuva državu", 2016.; istaknuo - D.L.).

U jednom razgovoru Radulović britko ističe da "gospodina Radovića" zanima da dubinski preobrazi Crnu Goru u "pravoslavnu republiku, po uzoru na onu islamističku republiku Iran". (vidi "Amfilohija prvenstveno zanima pravoslavna republika Crna Gora", 2020).

Matica je crnogorska dosljedno i principijelno razobličavala "gospodina Radovića" kao arhi-neprijatelja same supstancije crnogorskog identiteta i utjelovljenje klerikalnoga, četničkoga, antikomunističkog i megalomanskoga crnogorskog srpstva.

Navedimo još i odlučno reagiranje na predočeni nacrt "Temelnog ugovora" između države Crne Gore i Srpske pravoslavne crkve/Crkve Srbije, u Saopštenju Matice crnogorske, u kojemu se "osuđuje, i s indignacijom odbacuje, Ugovor države Crne Gore sa Crkvom Srbije", kao "pravno i političko nasilje nad Crnom Gorom". Ugovor je nasilje jer nije sporazum u dobroj vjeri između dva ravnopravna partnera nego *kapitulacija sekularne države pred presizanjima SPC u Crnoj Gori*. Matica ističe: "Crkva Srbije bi ovim Ugovorom sebe uspostavila kao feudalca i 'državu nad državom', grabeći sebi prava koja uveliko nadilaze poziciju crkve u sekularnim, slobodnim državama". Još određenije: "prepisivanje sakralnih kulturno-istorijskih spomenika crnogorskog naroda u njeno vlasništvo, nije ništa drugo do najobičnija krađa i otimačina, koja bi ovim Ugovorom bila ozakonjena od strane Vlade države Crne Gore" (vidi "Napokon i nacrt 'Temelnog ugovora'", 28.6.2022.).

Završna napomena

Kronika koja je pred nama autentično je svjedočanstvo kako se ugledni crnogorski republikanski intelektualac Dragan Radulović mudro, strpljivo i uporno, upravo nepokolebljivo suočavao s izazovima vremena, i kao pojedinac i kao čelnik Matice crnogorske. Umio

je ne samo u svojim slobodnijim intervjuima, nego i u službenim govorima i saopćenjima iskazati doista osobiti tip diskursa, u veoma sugestivnom amalgamu strateške pameti, političke razboritosti i "pesimističkog optimizma".

Po mom sudu, tekstovi koji su pred nama upečatljivo su svjedočanstvo kako se viteštvom duha i volje, strpljivim neuzmicanjem pred poteškoćama i beskrajnom upornošću da se naše ljude uvijek iznova hrabri i potiče na izgradnju modernoga građanskog društva i pravne, razvojno orijentirane i regulacijski sposobne nacionalne države može supstancijalno pridonijeti suzbijanju samorazornog duha provincijalne povijesne marginalizacije i obezljudevanja.

Knjiga Dragana Radulovića, *Sidrišta u vremenu* povijesna je kronika najboljih nastojanja Matice crnogorske u borbi za političku dušu crnogorskih građana (2013-2023), kao i upečatljivo svjedočanstvo stvaralačkog priloga našeg autora, i na književnom i na kulturno-političkom planu, u uspješnom suočavanju s mračnim čarima tranzicijskog Diznilenda, u razdoblju 2003-2023.

UKUSI CRNE GORE

Izvor: Ukusi Crne Gore

File pastrmke, sos od ovčijeg sira i sušene jagnjetine

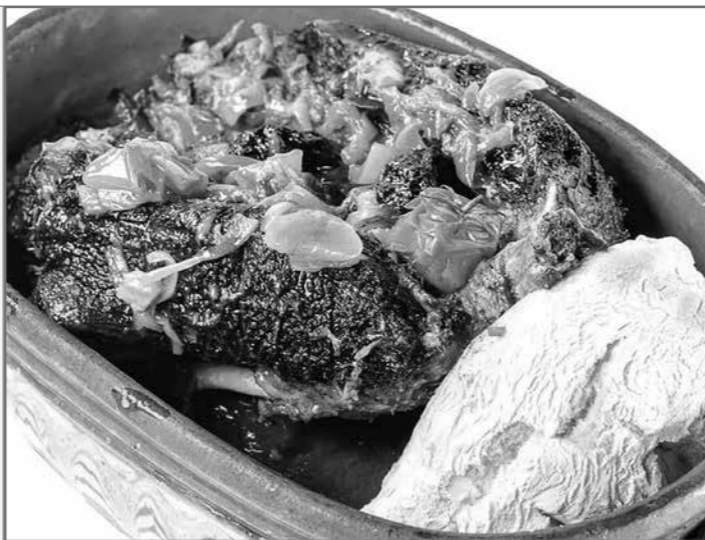
Sastojci:

- fileti pastrmke (marinirani).....1/8 kg
- jagnjeće sušeno meso.....60 g
- ovčiji sir.....100 g
- kajmak
- pavlaka.....80 g
- paradajz.....80 g
- domaći rezanci.....600 g
- heljdino brašno
- začini

Priprema:

Začiniti filete solju i limunovim sokom. Jagnjeće meso usitniti i propržiti. Dodati kajmak i pavlaku, zagrijati i spojiti. Pripremljene rezance skuvati al dente. Filete ispržiti i prenijeti u drugu posudu. Na istoj masnoći sotirati ocijeđenu tjesteninu sa dodatkom dijela preliava. Paradajz isjeći na šnite. Opečiti i začiniti. Servirati toplo.

Ukrasiti strukom prženog peršuna. Rezance posuti ovčijim sirom.

Gušćije grudi sa poparom i pečurkama

Sastojci:

- gušćije grudi.....10 komada
- domaći hljeb (prosušen).....300 g
- mladi kajmak.....200 g
- mlijeko.....6 dl
- pečurke (šumske)
- džem od kajsije.....1 kg
- buter.....180 g
- bundeva.....120 g
- začini

Priprema:

Gušćije grudi - kožu unakrsno oblikovati, začiniti i ostaviti kratko da odstoje. Opečiti i dopeći, pa držati prelivene toplim buterom u toplom, pokrivene.

Pečurke sotirati, podliti sokom od grudi, kratko oblikovati i zagrijati. Kajmak spojiti, potom dodati hljeb, pa dobijenu masu oblikovati i obložiti folijom.

Držati u toplom. Oblikovanu bundevu takođe sotirati. Grudi sjeći i posložiti na posudu. Postaviti krušku - poparu takođe isjeći. Odstraniti foliju, poslužiti sa pečurkama i bundevom.

Podliti sopstvenim sokom i poslužiti toplo.

Izložba Željka Brguljana "Odjeci bokeljskih tišina"

Izložba Dimitrija Popovića u Gavelli

